

VÁRAD

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
TUDOMÁNY

2024
12

VÁRAD

2024/12.

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI,
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

Nagyvárad, 2024. december • XXIII. évfolyam 12. (237.) szám

Kiadja

a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár

Intézményfenntartó:

Bihar Megye Tanácsa

Szerkesztőség és kiadó:

Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó

Telefon: 0259/431-257; 0771/269-647

Postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C

E-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com

Internet: www.varad.ro; www.bibliobihor.ro

Szerkesztőség:

Dénes László (főmunkatárs)

Fried Noémi Lujza

Tóth Hajnal

Tördelőszerkesztő:

Darabont Éva

Készült

a nagyváradai Book Expert nyomdában

ISSN 1583-0616

Tartalom

SINKA ISTVÁN <i>Fábián Pista</i>	3	BALÁZS GÉZA <i>Kiáltvány a magyar nyelvstratégiáért</i>	55
CZILLI ARANKA <i>Sóvárgás; Bizalom</i>	7	TAKÁCS RÓBERT <i>Az AUCP műhelyéből</i>	67
LIPCSEI MÁRTA <i>Versek</i>	11	BLÁGA L. JÓZSEF <i>Tézisek a hülyéről; Józanul a józan észről; A gyalogos és a spiritualitás</i>	70
JEZSÓ ÁKOS <i>Tudod, mi a diktatúra?</i>	15	HARAJI ADALBERT <i>Ki irányítja a világot?</i>	75
AKNAY TIBOR <i>Versek</i>	20	TÓFALVI ZOLTÁN <i>Szabadságra vágyó erdélyi magyarság!</i>	80
SZENTGYÖRGYI LÁSZLÓ <i>Piros lap</i>	22	FRIED NOÉMI LUJZA <i>Ne a tükröt átkozd...</i>	86
CSÁVOSSY GYÖRGY ISTVÁN <i>Versek</i>	26	LENCAR PÉTER <i>Kamaradráma pálinkával</i>	88
TÓTH HAJNAL <i>Etűdök fekete zongorára</i>	29	FRIED NOÉMI LUJZA <i>NCA: egy projekt és egy zenekar</i>	90
CSONTOS MÁRTA <i>Versek</i>	32	BARABÁS ZSUZSA <i>Bölcs gondolat (keresztrejtvény)</i>	94
BOGA JÚLIA <i>A végtelen utolérése; Kroki</i>	35	<i>Lapszámunk szerzői</i>	96
SISKA PÉTER <i>Versek</i>	38	-----	
LÁSZLÓ GYOPÁR <i>A farkas meséje; A medve meséje</i>	42	Decemberi számunkat DEÁK ÁRPÁD szobrászművész alkotásairól készül fotókkal illusztráltuk: címlapon a Holnaposok szoborcsoportja, részlet (Nagyvárad), fotografálta Morvay-Szabó Edina; hátlapon a nagybányai festőiskola alapítói, szoborcsoport (Nagybánya), fotografálta Tóth István.	
DÉRI ANNA <i>Versek</i>	47		
TÓTH HAJNAL <i>Érzelmeket közvetítő szobrok</i>	51		

RESTITUTIO IN INTEGRUM

Sinka István (1897–1969)

Fábián Pista

*Fábián Pista betyár volt,
zaklatott nép vére. –
Ha rabolt is – urat rabolt
s nem szomjazott vérre.
Csak mi másnak dúsán esett,
abból egy kicsit lenyesett.*

*Néha Nagyszigeten pihent,
Bagi Pál rozsába –
Máskor ki tudja, merre ment
a Körözs hosszába.
De bárhova vitte lova,
golyó el nem érte soha.*

*Végre aztán két megyében
a nagy vicispánok
szóltak: útja mezejében
rézgombos zsandárok
ontsák el szép ifjú testit,
s veszítsék el bátor lelkit.*

*Bizony közeli halálát,
hívva, húson, boron,
vastag papok prédikálták
félrevert száz torony,
hogy nincs Pistának mit tenni,
akasztófára kell menni.*

*Szalontának csendbiztosa,
híres Mezidraczky
rá is tette papirosra,
s szíve nem szakadt ki,
hogy aki ellövi futtán,
pénzt kap érte fehér nyugtán.*

*Így a Bajóné tanyáján
húsz vad perzekútor
sötét éjnek éjszakáján
lepve halál-bútól
leskelődött nagy puskával,
szembe Fábián Pistával.*

*S golyók zúgtak a tanyába,
és a nyárfák előtt
vér hullt a föld harmatára,
ha Pista visszalőtt
üldözői sora közé,
nehogy rab legyen örökké.*

*Szilfa agyú vaspuskáját
golyóra töltötte,
s vívta utolsó tusáját,
s szállt az éj fölötte.
Úgy szállott, mint az utolsó,
mint egy lebegő koporsó.*

*Akkor szólott Meziraczký
puhítgató szóval:
– Pista, a puskádat add ki
porral és golyóval.
S a fekete börtön alján
lealszod a bűnöd szalmán.*

*Pista hitt az ígéretnek,
úri fogadásnak,
hogy rá, ha láncot is vetnek,
sírt im mégse ásnak.
Széttörte puskája agyát
s hagyta vásra verni magát.*

*Mire virradt szép hajnalra,
szegényt körülvették,
s a kötelet másnap mégis
nyakára vetették.
De az akasztófadombon
hagyták, hogy még átkot mondjon.*

*Szólott tehát: ne légy halva,
Mezidraczky, halljad!
míg hét szekér búzaszalma
nem rothad alattad;
mosdód is csak vér lehessen
s törülköződ lángot vessen.*

*Beszélt Pista, de elnémult,
várta őt az árok,
s fölibe sok falevél hullt.
... Most meg hol az álmat
alussza, az a jeltelen
sír, mégis jó búzát terem.*

Irinyiek szobra (Bihardiószeg), fotografálta Tóth István AFIAP, ESFIAP

Czilli Aranka

Sóvárgás

– Mindig éhes vagyok – panaszolom el neki.

– Hát egyél! – vágja oda gondolkodás nélkül. Hogy mondjam el neki? Folyton éhes vagyok. És nem enyhíti az evés. Örvénylő sóvárgás költözött belém. Kinyitom a hűtőszekrény ajtaját és szemlét tartok. Leltárba veszek mindent, ami a polcokon katonás rendben sorakozik. Kezem kitartó, finom remegéssel táncot jár a hűtőajtó fogantyúján. Szédülök, hullámanak a polcon a finomságok.

– Nem kívánok semmit – motyogom neki.

– Akkor nem vagy éhes – koppan a válasz.

– Éhezem, drágám – suttogom neki.

– Menj pszichológushoz! Ez nem normális – egyre ingerültebb lesz.

Elhallgatok. Nem beszélek többet róla.

Lefőzök két eszpresszót, és leülünk a kanapéra. A csendet, mint egy közös takarót, a hátunkra vesszük, és kortyolgatjuk a feketét. Vállára hajtom a fejem. Most jó így. Béke van.

– Elmegyünk ketten valahová ebben a hónapban? – kérdezem óvatosan.

Arca rándulásán látom, hogy nem értékeli az ötletet.

– Hová akarsz menni?

– Nem tudom. Bárhová. Vigyél el valahová! – könyörgök neki.

– Nem hiszem. Tudod, hogy dolgoznom kell. Rengeteg a munkám. Nem lehet.

– Értem – sóhajtok.

– Csak ne kezdj megint sértődözni, jó? Mindig elégedetlenkedsz. Most itt vagyok.

– Most itt vagy – próbálok mosolyogni. – És mindjárt elmész.

– Igen. Ez van. Sajnálom. Próbálj megérteni! – felcsattan. – Én ezt nem bírom. Ne haragudj, nem tudom csinálni.

– Mit? – rémülök meg.

– Ezt. Semmit. Megfojtasz! Lerágod a húst a csontjaimról. Túl sok vagy nekem. Megfulladok – hangosan és gyorsan beszél.

Kikortyolja a bögre aljáról a kávémaradékot, felugrik a kanapéról, a kizárat felé siet.

– Mennem kell. Sajnálom.

– Mikor találkozunk még? – kérdezem félve, és nem vagyok biztos benne, hogy hallani akarom a választ.

– Nem tudom. Jövő héten biztos nem. Túlóráznom kell, délutánonként továbbképzésre megyek, hétvégén meglátogatnak a gyermekek.

Nem szólok semmit. Mit is mondhatnék?

– Majd hívlak – mosolyog rám, megpaskolja az arcomat, és gyors puszit dob ajkamra.

Mohón kapok az ajka után, nehogy félúton elejtse a puszit, nehogy elveszítem az érintést, még mielőtt eljutna az inger a tudatomig.

Késő. Már hátat is fordított. Felhúzza a cipőjét, belebújik a kabátba.

– Szeretsz? – hallom remegő hangomat.

– Hát persze – vonja meg a vállát.

És kilép az ajtón.

Leroskadok a kanapéra. Elöttem a két kávésbögre, ez az egyetlen bizonyítéka annak, hogy nem képzelődtem. Tényleg itt volt. Egymásba helyezem a két üres bögrét és kiviszem a konyhába. Elmosogatok.

Éhes vagyok. Gyomromba mar újra az örvénylő vágy: jóllakni. Érezni, ahogy minden ürt betölt az íz, fészket rak bennem az elégedettség.

Behunyom a szemem, és felidézem azt az élményt, amikor tele voltam nyugalommal, békével. Amikor pont elég volt. Amikor borzongás futott

végig rajtam, és tudtam, most éppen rám gondol. Amikor nem kelt fel a nap a telefon kijelzőjén megvillanó Jó reggelt nélkül. Amikor az elalvás előtti utolsó üzenet ez volt: „Szép álmokat, Drágám!” Amikor megszűnt létezni a tér és az idő. Amikor a fizika összes törvénye átírta magát, és mi ott laktunk egymásban. Hiszen volt ilyen: gondolatban megérintett, én beleborzongtam. Arra gondoltam, hogy megcsókolom, és édes bizsergés ült az ajkára.

Jóllakom az emlékezéssel. Hiszen szeret. Azt mondta. Minden rendben lesz. Türelem...

Kinyitom a szemem.

Éhes vagyok.

Bizalom

A teraszon ültem. Már nem volt fény, de még színe volt a világnak: kissé át-festette a közeledő éjszaka mindennek az árnyalatát, levett a ragyogásból, a fényben fürdés sallangjából, és elhitette velem, hogy szép az, ami az ismeretlen és elkerülhetetlen sötétség palástjába bújjik. Ültem a faasztal mellett egy félig szívott cigarettával és az éjszakát vártam. És az éjszakát felváltó hajnalt, ami a holnap közeledő lépteit ígérte. Apró árnyalak jelent meg a terasz lépcsőjén, és irigylésre méltó gyorsasággal ugrott a mellettem levő székre, majd fel az asztalra. Félénk cica volt. Elém sétált, leült szemközt velem, és nekinyomta homlokát a homlokomnak. Világéletemben gyűlöltem a macskákat, mert meggyő-

ződésemm volt, hogy olyan alattomos lények, akik kidorombolják az ember bizalmát, lábunkhoz dörgölöznek, majd mélyen belénk vájják karmaikat és elsomfordálnak, otthagya bennünket a hirtelen jött seb fájdalmával. Ezt megelőzendő gyermekkoromban rendszeresen gyötörtem a hozzám közeledő macskákat: két tenyerem közé fogtam a fejüket, és addig fújtam a képükbe, amíg meghunyászkodtak, és menekülni akartak tőlem. De ahogy ez a szürke jószág megjelent a semmiből, és nekem támasztotta végtelenül puha, szőrös fejét, behunyta a szemét és dorombolt, hirtelen úgy éreztem, soha semmi rossz nem történhet már velem. A nyuga-

lom a bőröm alá költözött és szétfolyt bennem. Félénk megszelídített. Negyvenévesen a nyári alkonyban a semmiből besétált az életembe egy kandúr, aki behunyta szürke szemét és felnyitotta az enyéimet, homlokomnak nyomta homlokát, és egy életre belémdorombolta magát. Aztán Félénk eltűnt egy reggelen. Nem jött a terasz alján levő tányérhoz többé. Sosem volt az én macskám, de ha valaha lett volna háziállatom, ilyenre vágytam volna: hívatlanul megjelenik, nem kér engedélyt arra, hogy megváltoztassa az életem, csak visszautasíthatatlanul teszi a dolgát, és én már soha többé nem tudom feledni az érintését. Ahogyan a hangját sem. A

bölcs-öreg dorombolást, hogy nyugi, itt és most minden rendben van. Semmit nem ígért nekem Félénk, és azt be is tartotta. A macskákat sem szerettette meg velem. De azzal a néhány percnyi érintéssel megtanított egy macskányi úr fájdalmára. Soha többé nem láttam Félénket, de másfél év után is szeretném felforgatni a világot, kifordítani minden bokrot a talajából, minden épületet az alapzatából, minden autót a négy kerekéről, minden ártani képes szomszédot és falulakót, hogy megtaláljam őt, hogy lássam még egyszer végigsétálni a virágágyás előtti kövezeten, szemközt a terasszal, ahol a nyári esték sötétjében csendben kinyílnak a csodák.

II. Rákóczi Ferenc mellszobra (Szatmárnémeti), fotografálta Tóth István AFIAP, ESFIAP

Lipcsei Márta

Jelenlét

*fényesül a világ ha rásüt az öröm
édes és igaz lesz minden
s a részletek mint dallamok
bolyonganak a szélben*

*a gödrök gyűrötten a tájban
enyésznek izzó hegek az alkonyatban
üres reflexek szárnycsapásként
oltják lángjait a káprázatnak*

*az öröklét vár mozdulatlan
meglepetten figyeli az egészet
eltökélten villogtatja a józan
türelem egén a jelenlétet*

Szomjúság

*kapaszkodunk egy szalmaszálba
már vár az örökké tartó pillanat
a szívverések csöndje alatt
kortyoljuk a szomjúság cseppjeit*

*mozdulatlan figyelem a hangulatot
átkutatja a közérzet egén lehet
felhők vonulnak de megérkezik
a földi jelenlét hogy szomjunkat oltsa*

Sóhaj

*az újuló fájdalom visszafogad
az elfutó remény keresgél
csörömpölő árnyék fáradtan
földre esve ezer redőben él*

*az élet-madarak csak szállnak
nem hiszik el hogy vége a világnak
a lélegzet levegőtlen présben
háború könnye csorog a térben*

*megérkezik a halálos csönd is
magja összetört utak zuhogó
hamuja szenvedő ének-koporsó
gyermeki szelídséget hívó tömeg*

A Nap

*menekülnek a felhők
kisüt a Nap majd csatangol
töretlen időt lapoz
tükörtengeren siklik ő*

*hiába hordozza a fényt
nem láthatja az éjszakát
és benne a lángok tavát
csak az olvadó jég falát*

*tisztaszívú emberek
a Napba ne nézzetek
elvakít és felkavar
utána marad az avar*

Szomjúság

*szemközt a pusztulás
örjögő pupillák
figyelő állatok
élő fegyverek sora*

*a béke kútja kiapadt
csak a szomjúság vágy
gyötri a fájdalmat
a pusztulás botja alatt*

*lépkedünk hangtalan
idő rabruhában
üres árok épül
hazajutni végül*

II. Rákóczi Ferenc mellszobra (Szatmárnémeti), fotografálta Tóth István AFIAP, ESFIAP

Jezsó Ákos

Tudod, mi a diktatúra?

Nézte a kirakatokat, melyek egy hajdani, talán sosemvolt aranykor megmaradt emlékfoszlányaiként próbáltak mosolyogni és hívogatóan csábítani. Mindent megtettek, a szocialista ipar összes remekét felvonultatták, hogy a Nagykörúton hömpölygő emberek felé a legszebb arcukat mutassák. Volt itt minden, amit csak a Nyugati túlfélén el lehet képzelni: a Női Ruhaház szürke konfekcióblézerei, vagy éppen a Keravill villanykapcsolói és Szputnyik biciklijei. No meg Rakéta porszívók, hosszú, tömött sorban.

Ádám ráérősen ballagott a Lenin körúton a Duna felé. Megcsodálta az Ofotért kiállított fényképeit és a szürke és koszlott házfalak éles ellentétét mutató, színes fényekben vibráló Forte feliratot, amely alatt egy hosszú hajú szépség mosolygott, mögötte pedig végtelen kékséggel hullámozott a tenger. Megállt a kirakat előtt, hosszasan nézte a leányt, szemének huncut mosolyát, és elmélázott: ó, a tenger! Az lehet csak gyönyörű, talán még eszépnél is szebb!

Sosem látta a tengert. Neki eddig csak a Balaton jutott, abból is csak nyaranta egy hét.

Szerette a Balatont, hiszen ott is vannak hosszú hajú és huncutszemű leányok, haj, de még mennyire vannak! De a tenger, ami már maga a végtelenség, a korlátok nélküli szabadság, az valami más.

Sosem élte át, egyik élményt sem.

Lemondóan legyintett. Tudta, hogy kár is ezen rágódni, itt úgysem változik semmi. Amúgy meg tényleg jó hely a Balaton. Igaz, hogy ott hideg sört még nem kapott, meg pénze is csak a Zamárdi fölötti domboldal téesszföldjén felvert sátoros üdülésre futotta, vadkempingre, ahogy szokták mondani, de a csósz nem háborgatta, a parton pedig valódiak voltak a lányok, s mindenért kárpótolták.

Tovább lépett, céltalanul ödöngött.

Volt még bő egy órája.

A Lehel piac mellett, a vasúti sínek fölött átrepülő Élmunkás hídnál szállt le a villamosról, vagyis a tujáról, hiszen Újpesten mindenki így hívja azokat a sárgán csilingelő szerelvényeket, még akkor is, ha itt, a körúton már nem azok a lomha és huzatos külvárosi fadobozok koptatják a síneket, amelyek ide hozták. Nem, a körúti tuják modernebbek, fiatalabbak. Alig harminc évesek. A tuja név azonban nekik is kijár, ezt tudta minden újpesti.

Nézte a széles járdán szembejövő leánykakat, hiszen a Nagykörúton kiváló a felhozatal, bár némelyik giznya vagy éppen slampos, de a java nagy mellű és rövid szoknyás: Budapest élte a békés életét.

Rágyújtott egy cigarettára, éppen hogy csak azért, hogy elrejtse, valójában egy pár harisnyába bújtatott lábacsát bámult olyan lelkesen, hogy a gyufa ráégett a körmére. A harisnyá-

ba bújtatott lábacskák gazdájára már nem jutott ideje, mert elhaladt mellette. Megfordult, hogy semmiről se maradjon le, de a harisnyába bújtatott lábacskák gazdája beleveszett a hullámzó tömegbe. Nem baj – gondolta és messzire pöccintette a gyufát, aztán mélyet szívott a cigarettából.

Nyár van, szombat van, reggel kilenc.

A Lenin körút széles járdáján hőmgögyött a tömeg.

Lement a Duna-partra. A Margit híd mellé.

Volt még fél órája.

Nézte a folyót, a nagy folyót, aztán a túlsópartot. A Várat, amely a folyó kanyarulata ellenére is remekül látható, és elmerengett azon, hogy a helyében vajon mit tenne Mátyás király? Biztos szétcsapna a szemét románok között, mert nem tűrné ezt a csúfságot. De hát... meghalt Mátyás, és vele oda az igazság.

Már jó ideje.

Az igazság pedig olyan, mint a kárókatona. Ha egyszer elüldözik, nehezen tér vissza.

Volt még negyedórája.

De az is lehet, hogy húsz perc.

Megindult Robi munkahelye felé. Itt van, mindjárt, a második utcában.

Robival egy házban laknak, Újpesten, a Váci és az Árpád út kereszteződésében lévő három tízemeletes toronyház egyikében. Abban, amelyik közelebb van a vasúti összekötő hídhöz. Ádám a harmadikon, barátja két emelettel feljebb.

Robi édesanyja, Zsófi néni, fiatal leányként Erdélyből menekült, nem sokkal a háború után, akkor, amikor már újra lecsapták a határ tiltó sorompóját és Kelet-Magyarországból megint

Románia lett. Néhány éven belül már másodjára. Ádámnak sokszor elmesélte, hogy mocsaras területen bújt át a határon, napokig hasalt a sárban, csak hogy ne kapják el, s ne zsuppolják vissza.

Budapestre jött, mert magyar volt és az is akart maradni.

Csakhogy itt akkor már nem menekültként, hanem osztályidegenként fogadták. Addigra ugyanis már itt is, ott is annak számított. De ezzel nem foglalkozott. Bántotta, már hogy ne bántotta volna, de kivetette magából. Fiatal volt, s olyan szép, mint a Margitsziget, tavasszal. Azt gondolta: ha már úgylis a világ számkivetettje lett, akkor legalább az övéi vessék ki, s ne az idegenek.

Lelkében azonban képtelen volt változni, hiába is erőltette ezt az új, vöröscsillagos világ. Élte végéig megőrizte a szétvert polgári élet emlékét, püspök nagybátyja reverendájának szivarfüsttel kevert kölniillatát, Zsuzsanna kedvesnővér alázatát, a váradi Kanonoksor hangulatát, a magisztrátus és a tisztikar törzshelyének számító Royal, no meg az urizáló dámák és a lézengő ritterek EMKE-kávéházának emlékét, melyek ott voltak mindjárt, átellenben szembe egymással, a Bémer téren. Nem, ó nemcsak ezt vitte magával Budapestre, hanem Ady kedvenc helyét is, amelyről csak a virtigli váradiak tudják, hogy valójában Pollák mama bodegája volt, no meg a többi kifőzde emlékét is magával vitte, azokat a helyeket, ahol a frissen pucolt hagyma mindenén átható, bőrbe-ruhába bűvő bűze elvegyült a lőréket literszám vedelő koszlott ruhájú munkásokkal. És magával vitte Varga bácsit a szomszédból, no meg Tánfalussy méltóságos urat, aki mindig

barackot nyomott a fejére, még akkor is, ha ezt ki nem állta. Drága Tánfalussy méltóságos úr, csak még egyszer adj barackot a fejem tetejére, nem fogok ellenkezni, hanem inkább megcsókolom mindegyik karodat, s az összes ujjadat! Csak még egyszer! – sóhajtott fel ezerszer is, már Budapesten. De a méltóságos úr akkor már nem tudott barackot nyomni a feje tetejére, mert odahalt a Duna-csatorna építésébe, hová azért úzték, mert magyar volt és méltóságos úr.

Zsófi néni ragaszkodott ennek a letűnt világnak az emlékeihez, még akkor is, amikor az a vörös csillag árnyékában már maga volt az anakronizmus. Napközben takarított egy szövetkezeti boltban, barátnőjével, Zichy grófnővel együtt, kivel akkortájt ismerkedett meg az állatkertben, amikor a rádió bejelentette, hogy kivégezték Rajk Lászlót. A teveházban dolgoztak akkor. Segédállatgondozók voltak, elegánsan így nevezhetjük a ganajhordást. Aztán amikor az egyik teve doktor Hátszeghy Bélát, a Királyi Magyar Tudományegyetem állatgondozóvá vedlett professzorát fenéken harapta, miután az öregúr a sivatag púpos vándorának rácsos ketrecében két teljes héten keresztül fennhangon szavalta Shakespeare szonettjeit, Zsófi néniék úgy döntöttek, hogy számukra ennyi bőven elég az állatok világából. Felmondtak és átmentek a kisiparba, ahol takarítók lettek egy szövetkezeti boltban. Onnan mentek nyugdíjba, évtizedekkel később. Máshol nem kaptak állást. Ez azonban csöppet sem zavarta őket, esténként kortyolgatták azt a málnaszörpöt a két utolsó, megmaradt meissen porceláncsészéből a grófnő Práter utcai szoba-konyhás piciny la-

kásában, amit Dénes, a grófnő mozigé-pésszé átképzett hajdani inasának felesége küldött ajándékba. Dénes minden második héten felutazott Monorról egy vastagra tömött cvekkerrel, megállt az ajtóban, kamaszos mozdulattal a zsebébe gyömöszölte a svájci sapkáját és csak annyit mondott: „Az asszony küldi a méltóságos asszonynak”. Aztán megfordult és elment. A svájci sapkáját már csak kint, az utcán rakta a fejére.

Egykori személyzete ragaszkodásának köszönhetően Zichy grófnő krumplival, hagymával és málnaszörppel is el volt látva, jutott belőle Zsófi néninek is. Barátságuk életre szól, s ezt tudták, mind a ketten.

Robi, Zsófi néni egyetlen gyermeke a Falk Miksa utcai antikváriumban dolgozott. A főnöke kérte meg, hogy a szabad szombat ellenére is bemenjen a munkahelyére, mert a szomszédos minisztérium egyik tábornoka jelezte, hogy a lányának szeretne venni valami régiséget.

A tábornok miatt kinyitották az antikváriumot, ezért nem indulhattak reggel, pedig Várad messze van.

Várad, vagyis Nagyvárad, Pest után a legszebb szecessziós magyar nagyváros, a püspöki palotával meg a székesegyházzal, a Fekete Sas-, a Stern- és a Füchsl-palotákkal, a Sebes-Körös illatával, Deutsch Károly Zöldfa utcai porcelánáruházával, no meg Ady Endrével, Juhász Gyulával és Krúdy Gyulával, kik más-más időben, de egyaránt komótosan bandukoltak egykoron az EMKE vagy a Royal Kávéház felé, lehet, hogy már egy csöppet spiccesen is, hogy a kirakaton keresztül nézzék az úri világ bohém búfeledését, a múlt, az évezre-des múlt millió emlékeivel együtt, négy és félórányi távolságra várta őket.

Hajrá, fogyjon az út, társak, siesünk! – csapott a tenyerébe vidáman Ádám, már úgy jócskán Szolnok után, s elszavalta a *Búcsú Váradtól* című vers első strófáját. A többire már nem emlékezett, de még így is roppant elégedett volt magával, hogy ez legalább megmaradt az érettségi óta eltelt négy kemény esztendő ellenére is.

Robi rendszeresen megjárta ezt az utat. Feri bához meg Csilla nénihez szinte minden második hétvégén leutazott, s vitt kenyeret, húst, kávé, gyógyszert, mikor mit kértek az ottaniak. Mert odaát semmi sem volt.

A Kárpátok géniusza, Nicolae Ceaușescu országában üresek voltak a polcok, és még némán sem lehetett sikoltani.

Feri bá és Csilla néni egy öreg földszintes házban lakott, nem messze a főtértől, közel a folyóhoz. Robi sosem parkolt le a ház előtt, mihelyst megérkezett, egyből beállt az udvarba, hogy a zárt vaskapu elrejtse a kéretlen szemek elől a magyar rendszámú autót. Mert külföldieket Romániában magánszemély nem fogadhatott.

Még akkor sem, ha hazajöttek.

Ádám minden útjára elkísérte Robit. Nemcsak azért, mert beleszeretett Nagyváradba, hanem azért is, mert akkor a határon kétszer annyi élelmiszert vihettek át. Minden kvótához volt kötve. Hogy egy ember miből mit vihet ki az országból. Ha ketten mentek, akkor duplájára nőtt a kvóta. Zsófi néni napokon keresztül sütötte a fasírtokat meg a palacsintát, amit, ha az út közben nem ettek meg, Csilla néninek adtak. Had' egyen a rokonság!

Égetően sütött a nap, meleg volt.

Várad ragyogott a nap fényében. Mindaz, ami még megmaradt belőle, ami a modern magyar irodalom megteremtőjévé, a Pece-parti Párizzsá tette egykoron. Várad azonban már nem magyar város volt. Más nap, más nép, más kultúra. Balkáni, lepukkadt, koszos, foszladozó, málladozó. Nyálas, mint az öreg nő, aki a ráncait és a korát púderrel, rúzzsal és szempillaspirállal akarja eltüntetni. A központ még őrizte az emlékét, de a köré épített blokkházak már egészen más Váradról meséltek. A jelenről. Nicolae Ceaușescu országaról. A nincsről és a szegénységről.

Kint ültek a teraszon. Csilla néni málnaszörpöt hozott és visszament a konyhába, hogy főzzön egy kávé a Robitól kapott Omniából. Ádám, Robi, Feri bá, és két unokatestvére: Zsolti és Pisti.

– Nagyon nehéz? Itt, most? – kérdezte Ádám.

Nem gondolta, hogy ezzel az egyszerű kérdéssel milyen vihart kavart. Mert senki sem mert válaszolni. Mindenki elsápadt és elnémult. Szinte hallani lehetett a bukaresti legyek zümmögését. A szemek körbe cikáztak. Mit gondol a másik? Melyikük, vajon melyikük jelenti, hogy mit mondtam, mit tettem, vagy mit válaszoltam? Ki fog feljelenteni? A tőlem balra lévő? Vagy a másik, aki jobbra ül? Egy jobb lakásért, jobb állásért – vagy csak azért, hogy békén hagyják, hogy végre nyugodtan élhessen, úgy, mint bárki más ebben a rohadt és velejéig romlott, kurva világban?

Senki sem válaszolt. Nem mertek válaszolni. Rokonok, édes, vér szerinti, közeli rokonok voltak. Ádám ekkor értette meg: mi is az, hogy diktatúra.

Samuel von Brukenthal-emlékmű (Nagyszeben), fotografálta Udvardi Árpád EFIAP

Aknay Tibor

Parázs volnék...

*Ha én fényed lehetnék,
minden éjjel ragyognék,
lennék csillag arcodon,
öröklétig hajnalon.*

*Ha én vized lehetnék,
friss forrásként csobognék,
akkor engem ihatnál,
mindig velem maradnál.*

*Ha én tüzed lehetnék,
hamvadásig éghetnék,
parázs volnék szemedben,
mindhalálig szívedben.*

Záporozik az egekből

*Záporozik az egekből,
sűrű könnyem a szememből.
Bú emészti a szívemet,
nálad nélkül fekszem s kelek.*

*Árvaságban engem hagytál,
más fészkére mikor szálltál.
Az én lelkem szikkadt mező,
megvert engem a Teremtő.*

Édesanyám úgy ringatott

*Édesanyám úgy ringatott,
mint fűszál a friss harmatot,
Hajnacsillag az éjszakát,
mint Mária Kisjézusát.*

*Mint Mária Kisjézusát,
kicsiny madár gyöngé fiát.
Kicsiny madár gyöngé fiát,
bár hallhatnám kedves szavát.*

Szentgyörgyi László

Piros lap

Lakatos Máté, más néven Kisbrazil élt-halt a fociért. Az utánpótlás-nevelést szolgáló centrum beindulásakor maga is a hidegvölgyi cigánytelepről érkezett sok-sok társa, valamint három testvére társaságában a vasútállomás melletti salakpályán folyó válogatókra. Végül csak őt tartották vissza az edzők, a többiek kiestek a rostán. Született tehetség volt: nagyon szerette a labdát, banni is tudott vele. Ezt már első alkalommal megállapították a hozzáértők. A játékszer nélküli mozgást viszont kerülte, az erőnléti edzéseket, ha tehette, ellazsálta.

Nem minden a hozzáállásán múlt, erre akkor döbrent rá edzője, amikor az erőnléti felkészülés alatt egyszer csak összecuklott futás közben. A labdarúgó pályafutása alatt sokat látott, tapasztalt mester hamar kiderítette, mi okozta a balesetet; az edzés utáni négy szemközti beszélgetés során Kisbrazil szégyenkezve vallotta be, aznap még semmit sem evett. Kiderült, nem volt ez ritka eset Lakatoséknál, gyakran megesett, hogy nem került betevő falat az asztalra. Az edző azonnal talált megoldást: az ifjúsági csapat szokásos délutáni edzését követő közös étkezésekre a fiút is meghívta, akivel – hogy ne érezze kényelmetlenül magát, még a többiek érkezése előtt – együtt költötte el a szokásos bécsi szeletből meg sült krumpliból álló vacsorát.

A képzettsége szerint pedagógus mester a szárnyai alá vette, pedig tisz-

tában volt vele: kevés az esélye annak, hogy fegyelmezett embert, harcos futballistát faragjon belőle. A mester azonban vállalta a többletmunkát, szívügyének tekintette, hogy egyenesse a hátrányos helyzetű fiú pályáját. Akkoriban igen népszerű volt a labdarúgás a városban, sokan szerettek volna az első osztályba frissen feljutott klub ifjúsági csapataiban focizni, csak úgy tolongtak a gyerekek a válogatókon. A jószemű, tapasztalt trénerek – hajdan mindannyian kiváló játékosok voltak – nemcsak a pályán, hanem azon kívül is figyelemmel kísérték az ifjú palántákat. Megfelelő tanulmányi előmenetelük feltétele volt a sportolásnak. Nem követeltek túl sokat, csak annyit, hogy tanítványaik legalább közepesen teljesítsenek az iskolában. Akik erre képtelenek voltak, azokat mindaddig, amíg nem javítottak jegyeiken, eltiltották az edzések látogatásától. A legtöbbjük számára ez volt a lehető legnagyobb büntetés. – Ahhoz, hogy valaki egyenesen rúgjon a labdába, nem szükséges a kiváló iskolai bizonyítvány, de a legnagyobb labdazsonglőr, a legnagyobb sztár is neveltségessé válik, s azzá teszi a csapatát, a közösségét is, ha alapvető dolgokat nem tud, ha tájékozatlan, műveletlen bunkó. Az intelligens emberek a sportban is jobban teljesítenek – értelt a mester a tanulás mellett.

Kisbrazilnak már az első hivatalos meccsen felmutatták a piros lapot, mert sokáig és keresetlen szavakkal

kommentálta a játékvezető döntéseit. A kiállítás eltiltás követte, de a mester büntetését sem kerülhette el: a foglalkozásokat levezetesként rendszerint öt kör lefutásával zárták, ezt kellett büntetesként egy héten keresztül még további öttel megtoldania. A távot a pályát övező kerítésen kívül, a jegegyfák közötti „futóösvényen” tették meg. Jól benne jártak az őszben, már sötétedett, mire a „körözésre” sor került. Hogy kímélje magát, az öreg jegegyfák egyike mögött meghúzódva pihent egy-egy kört, s csak ha a csapat már bevonult az öltözőbe, kocogta végig nagyokat fújva az utolsó métereket. – Természetesen észrevettem a csalást, de nem szóltam, hadd teljen a kedve, élvezze ki a helyzetet, de a következő meccs előtt nem osztottam neki mezt, kihagytam a csapatból. Amikor kérdően nézett rám, csak annyit mondtam: ő tudja a legjobban, miért – mesélte a későbbiekben a tréner. Az volt az utolsó alkalom, amikor a mesternél csalással próbálkozott. Igaz, ő volt az egyetlen, akinek az eszén nem tudott túljárni.

A mester kiváló pedagógiai érzékének köszönhetően a fiú egy idő után mintha megértette volna, hogy fegyelem és kemény munka nélkül nem megy. Ez meglátszott az iskolai teljesítményén is. Az általános iskola elvégzése után sikerrel felvételizett a város menőnek számító vegyipari szakközépiskolájába. – Aztán mit fogsz te majd csinálni a kombinátnál, ember? – heccelték a társak. – Focizni fogok, mi mást tehetnék! – felelte ellentmondást nem tűrő hangon. Esténként előszeretettel lógott a városban, benézett mindenüvé, ahol valami érdekesítőt vélt találni. El-eljárt a Szakszervezetek Házában hetente tartott diszkóba is, ott

megismerkedett a lánnyal, akibe fülig szerelmes lett, és vice versa. Ami nem lett volna gond, csak hogy a lány apja éppen a rettegett Ezredes volt, a klub elnöke. Egy alkalommal a váratlanul hazatért szigorú apa együtt találta lányával a fiút. Azonnal kitört a botrány: Kisbrazil alig úszta meg ép bőrrel. – Takarodj a házamból, te bűdös cigány! – kiabálta a dühös Ezredes. – Ha még egyszer a szemem elé kerülsz, eltöröm a derekadat! – fenyegetőzött öklét rázva.

Egész éjszaka álmatlanul hanykolódott a fekhelyén. Lázasan működő agyában gyors iramban pörögtek addigi élete eseményeinek képkockái. Maga előtt látta a dühtől toporzékoló Ezredest, amint eltorzult arccal, magából kikelve ordítózott, fenyegetőzött. Tudta, befolyásos ember, fenyegetéseit bármikor valóra válthatja, s akkor neki vége... A lányért is aggódott, magát hibáztatta, hogy ilyen kellemetlen helyzetbe hozta apja előtt. Szeretett volna a jövőbe látni, nem messzebb, csak legalább egy napra előre...

A másnapi edzés előtt a megriadt fiút a mester magához hívatta, és így szólt hozzá: – Nem tudom, mit vettél, de az Ezredes nagyon dühös, utasított, hogy közöljem veled, mától nincs helyed a klubnál – közölte a láthatóan rettegő fiúval. – Akkor ennyi volt, többé nem focizhatok? – kérdezte kétségbeesetten, könnyeivel küszködve Kisbrazil.

Még sokáig beszélgettek, a mester minden eszközzel próbált lelket önteni az összetört fiúba. Az edzőt meghatotta, hogy a srác első reakcióként azért aggódott, hogy esetleg nem engedik tovább sportolni. Ez a legény nagyon szerethet focizni – gondolta elismerés-

képpen, ezért már abban a pillanatban eldöntötte, szól az érdekében, hogy a sportiskola csapatában folytathassa. A fiú némileg megnyugodva búcsúzott mesterétől, a csapattársaitól egyelőre nem, ahhoz nem volt elegendő lelki ereje, meg aztán mit is mondhatott volna, miért kell mennie...

Felszerelését zavartan kapkodta össze, szinte sírva távozott a sporttelepről. Gondolatban felidézte a kezdeti napokat, amikor elsők között jelentkezett a válogatóra. Láta magát, amint ott csetlik-botlik a többi gyerek között, akik más és más életkörülmények közül érkeztek, csak egyetlen közös volt bennük: a foci, a játék imádata... Azon járt az esze, hogyan lesz ezután – egyáltalán lesz-e valahogy? – az otthonos környezet, a megszokott arcok nélkül.

Kisbrazil átigazolt, de többé már nem volt a régi. Mintha eltörött volna benne valami. Az új környezetbe nem sikerült beilleszkednie, fegyelmi vétségei miatt rendre mellőzték. – Labdával mindent, labda nélkül semmit – jelentette ki ellentmondást nem tűrő hangon, amikor edzője azt kérdezte, mi az, amihez kedve lenne, amit szívesen tenne egy-egy foglalkozáson.

Az ifjúsági korosztályból kioregvedve a felnőttek között folytatta, de

a megyei szintnél többre nem vitte. Ritkán tapasztalható gyakorisággal cserélgette a csapatait, de sehol sem tudott gyökeret eresztetni. Edzői sorra csalódtak benne, minekutána kénytelenek voltak megválni tőle. Elterjedt róla, hogy nem eléggé állhatatos, nem lehet számítani, építeni rá. Nem volt már a városban csapat, ahol nem próbálkoztak volna vele, de sehol sem volt képes meghálálni az előlegezett bizalmat. – Valami mélyről felszínre törő nagy-nagy sértettség, a világ iránti harag munkált benne, ami elkerülhetetlenül az önpusztítás felé kényszerítette – jegyezte meg a mester egy baráti beszélgetés során, amikor az elkallódott fiatalember került szóba.

Észrevétlenül elmaradt a pályák környékéről. Lassan megfeledkeztek róla, mígnem egyszer csak híre kelt, hogy a víkendtelep egyik szórakozóhelyén összefutott az egykori Ezredessel, akire régi afférjuk után meglehetősen neheztelt, s hangos szóváltás után, jól helybenhagyta.

A történet a bíróságon folytatódott, ahol Kisbrazilt súlyos testi sértés miatt másfél évre lecsukták.

Azóta se látta senki. Mintha elnyelte volna a föld.

Mezey Lajos- emléksírhely (Nagyvárad), fotografálta Tóth István AFIAP, ESFIAP

Csávossy György István

Táltosujj

*árva kezemen
egy ujj hiányzik hatból
hol vagy a sorban
a kedvesek között
sokadjára számolom
balról jobbra s vice versa
feltűnsz újra meg újra
kígyózva ujjaim között
láthatatlan hatos a táltos
rá bűvös csomót kötöttél
majd észrevétlenül
szimbiózisba léptél velem
vagy parazitózisba
de ki a gazda
ki eltévedt falat
mi torkomon se ki se be
fulladásos halálođ volnék
s te ugyanaz lennél nekem*

Csillámpala

*csendben múlik a nap
ma szegényebb lettél
vagy gazdagabb
lelked a mérlegen
leház vagy felemel
mene tekél
görcsöl gondolatod
sorvad a szavad
verejtékkel emelt
piedesztál reped
pehelysúlyod alatt
kincséd mi nincs
mit drágakőnek*

*álmodtál valaha
mivé lett mára:
banális csillámpala*

Részeg váradi éjszaka

*tántorgok
az örök váradi éjszakában
bűnből jövet
kínál az ágy
de bekavar
mindig a vágó
ide-oda ráncigál
néha vezekelni enged
de megtérésem
nem akarja*

*sajog porhüvelyében
vacogó lelke
görcsöl szavam
a kimondott
s ezerszer inkább
ami számtalanszor
bennem maradt*

van ami felold?

*váradi éjjel egén
trónolva udvarán
jégezüst dunyhát
paskolva vár reám
rejtett oldalán a hold*

Tűzmadár

*naponta égetlek el máglyán
skarlát perje száll szeleknek szárnyán
sámán siratók dallamán repül
négy égtájon lágyan elterül
de hajnalra tűzmadárdal hívogat
szikár kezem tüztollat simogat
új máglya kész ha nap tűz delelőn
elapad lassanként táltos erőm*

Seprődi Jóskának odaátra

*Csombordiaknak szűk családjá,
mely aranycsapattól szívta a tudást,
egyre gyérül. Letarolt szőlőhegyek,
pókhálós pincék, korhadt szarufák
siratnak elmenőket. Ideig-óráig
ittfelejtettek némán koccintanak,
poharat csapkodnak, elfojtott szitkokat
mormognak fogaik között.
Pincesarokban az üvegcserephalom
egyre nő. Fényére sötét szemfedő
a nemespenész. Lesz majd utolsó
elmenő is valamikor. Ő mielőtt
elindul a grádicson, gyertyát koppant.
S mikor azon a kapun betoppant,
nézi majd a hatalmas asztalt,
hol helye számára lefoglalt,
s nem kell immár poharat törni,
csak jó borokkal egymásnak örülni.*

Tóth Hajnal

Etűdök fekete zongorára

Fekete ruháján a színes virágcsokorminták élénkebben pompáztak a zene hatására. Nem voltak valami sokan a jazzkoncerten, Eszmeralda amúgy sem szerette a sokadalmat. Vértörös borral a poharában a terem közepén álldogált, s a hangszereiket bűvölő muzikusokat nézte. A hosszú hajú, sármos gitárost (mert milyen is legyen egy gitáros), a bús tekintetű bőgőst, a pajkos mosolyú dobost. Eszmeraldát körülölelte a jazz. Csak a zene adott vigaszt, amióta meghalt az édesanyja. Ha koncerten volt, megfeledkezett szomorúságáról, gyászáról, mindenféle bajáról. Belesimult a ritmusba, cirógatta a dallam. Olyan érzés töltötte el, mintha anyja nem is halt volna meg, csak hallgatni kell a dallamokat, anyu meg addig otthon vár a lányára.

Szünetben egy régi cimborával csevegett. Váratlanul egyenest hozzájuk sétált a dobos. Egy kocsmában mindig akad ürügy a beszélgetésre. Csak úgy elbeszélgetni zenéről, turnéről, muzikuslétről. A sörkérésben nem kellett segíteni a messziről jött zenésznek. Elboldogult a román szavakkal, becsavarogta a fél világot, mindenféle nyelven tudott már italokat kérni. Hamar kiderült: Aranyossy Boldi, a dobos Ady- és macskarajongó.

A koncertet este tízre be kellett fejezni, hogy a „disznófejű nagyurak” ne zárassák be a klubot. A közönség széteszlott, csupán néhányan maradtak. Eszmeralda is ott téblábolt még,

mert minek siessen haza. A zenészek még játszottak kicsit saját örömükre és annak a néhány embernek a kedvéért, akik még a klubban ödögtek. Eszmeralda és a dobos mindeközben „őrizték egymás szemét”, ha már így összekerültek – a szomorú lány meg az Ady- és macskarajongó zenész.

Azután úgy döntöttek: korai volna még az idő az alváshoz. Elindultak a váradi éjszakába kocsmai zarándokútra. A gitáros az utcán is meg-megpengette gitárját, a bőgős valami furcsa dallamot dúdolt, mire – a Holnaposok szobrához érve – egyszer csak előbukant egy fekete foltos fehér macska, ami tánclépésben, kecsesen követni kezdte a kissé dekadensen vidám kompániát. A holnaposok irigykedve néztek utánuk, merthogy ők a bronz fogságában, az utókor tisztelgésének eme furcsa kalitkájába zárva nem tarthattak a mai modern trubadúrokkal a kocsmás vándorúton.

Egy másik költő, Horváth Imre egykori lakhelyén ugyancsak kocsmablakok világítottak. A zenészek beszélgettek „új időknek új dalairól”, mire az előcsarnokban ácsorgó hintaló beleegyezőn bólintott.

Továbbálltak ismét. Visszafelé fordultak, elindultak a város szívébe. Fényes lokálok, ragyogás mindenfelé. A táncoló cica elő-előtoppant, majd megint eltűnt. Fölugrott a holnaposok asztalára, s titkokat, „semmi kis pletykákat” sugdosott a fülükbe.

A zenészek elvarázsolódtak a városból. S a lány is újra fölfedezte a szép és jó dolgokat, elfeledve mindazt, amit „percemberek” tönkretettek, elcsúfítottak a városban. Jó érzés volt ámuldozva nézni azt, amit érdemes.

Színház, egykori EMKE, Royal – idegenvezetősködött Eszmeralda, majd a Bémer teret elhagyván, a Szent László térről már látszott valami „lidérces, messze fény”, ami Boldit versmondásra készítette. A főtér legszebb palotájában a „fekete sas” kitárt szárnyakkal fogadta a társaságot. Van itt, kérem szépen, „lordok háza” is, ahol az éjszaka urai és hölgyei keresik a mámort. Drágán mérik itt még az olcsóbb söröket is. E kései vagy már korai órán nincs már tömeg, csöndesebbek az emberek, csöndesebb a zene. Sokféle népek megfordulnak itt. Ez nem „magyar ugar”, hanem multikulturális ugar.

Ám lassacskán vagy gyorsan vége ennek a furcsa novemberi éjszakának. A zenészek a szálláshelyre igyekeztek. Eszmeralda is velük tartott a dobos unszolására. Hogy még kicsit megcsillantsa zenésztudományát, elkezdte abajgatni a szálláson lévő zongorát. Először zongorázni tanult, később kezdett dobolni, magyarázta röviden. Magától értetődően „a fekete zongora” valamely megzenésített változatát játszotta a kávébarna hang-

szeren, pepita jazzdallamokat előcsalogatva.

A többiek elbúcsúztak, nyugovóra tértek. A szerelmi mámor mégis továbbúnt hamarjában. Talán a szomorú lány tétovasága miatt. Talán azért, mert Eszmeralda csuklójáról hirtelen kettétörve leesett a karkötő. Az ékszer díszítő ezüstrózsa fölemelkedett a levegőbe, keringőzött egyet, majd a tánc után megfáradt vándorként hanyatlott a földre. Valahonnét panaszos macskanyávogás hallatszott.

Jeladás mindez. Talán rossz ómen. A zenészt hamarosan várja egy másik koncert, másik város, másik nő. Nem Eszmeralda lesz a „nyári éjek asszonya”, sem az őszi éjeké. Ezt belátták mindketten. A jazzdobos lekísérte a lányt. Az egykori Mülleráj nyári kiosztója (mondhatnánk úgy is, hogy Ady-múzeum) előtti szobornál búcsúzkodtak. Könnyed csók és könnyed szavak. Boldi derűsen pillantott kedvenc poétája szobrára. „Ha egyszer meghalok, és szobrot akarnak emelni a tiszteletemre, azt szeretném, ha valamelyik törzskocsmám előtt volna a szobor” – állapította meg végszó gyanánt „őskaján” vigyorral.

Eszmeraldát táncoló léptekkel kísérté haza a fekete foltos fehér csodamacska. És mintha még mindig zengene valahol a fekete zongora.

Holnaposok szoborcsoportja (Nagyvárad), fotografálta Morvay-Szabó Edina

Csontos Márta

Sárkánykontyvirág

*Bársony-puha köntösöd tűnő szépség,
sokan a kert ékszerének tudnak,
vöröslő torkod bűzmirigyei
bomlás-felhőket küldenek az égre,
s varázsitalt kínálnak a bogaraknak.
Baudelaire talán rólad mintázta
versében a romlás virágait,
ahogy nézte a bódult legyek táncát
vérekes szirmaidon, s vágyai
örvénylő ritmusát töltötte beléd,
s tollát az undor mocsarába mártva megírta,
a kóbor napfény hogyan fullad
bele a virágtest üregébe, ... s akkor
világosan látta, mennyire valóság a látszat.
Menekülni te sem tudsz már, ringat
a bimbók szeméremdombjának hullámozása,
hiába fohászoksz a Nagy Méregkeverőhöz,
hiába könyörögsz jelenléted hosszabbításáért.
Nem tudsz leválni a félelem ördögének
emlőjéről, pedig már az illúziók terhét
is ledobtad, s holtverseny futsz saját
halálod alteregójával...
a végén, átadod majd magad neki,
hogy együtt legyetek máshol.*

Egérút

*Őszbe fonnyadt a sárga virágoszlop,
a püspöksüvegek is lehullottak,
a színekből felszívódtak az illatok,
az idő kínzó-teamje túl messzire
merészkedett, a sötét árnyakba
belebuktak a madarak, a pocok-lyukakat
betömte az avar-dugó; a járásomon*

is látszik, hogy majdnem utolért a szörnyeteg,
csak szerencsére, az utolsó pillanatban,
a nagy őszi tumultusban sikerült
meglépnem, s dugába dőlt az embervadászat,
sikerült az árokszélén megvetni lábamat.
Miért akarnak ennyire kifosztani, – aranyam
nincsen, csak égre dobált szavaim surrognak
a magasban, felettem futnak a csodák.
Idelent sem hagyom magam végleg kisemmizni,
talán sikerül még egy darabig átverni
a bérenceket, – s átmenetileg likvidálni
ezt az elátkozott rablóbandát.
az ostyából kiszakadó csoda.

Lucian Blaga *árnyékban marad*

Minden, amit látsz, Isten árnya csak,*
s ha szemedben őszi virág bomlik,
torlódnak a színek a világ tetején;
a lila fekete szelekkel suhan
a csöndbe menekült csillagkert peremén,
s Te, mint a stációk harcosa, látod,
mily súlyos az érintés helye,
látod, hogy szakad fel az éj hűvösében
a Nagyterem ajtaja, s az eget megrázó
suhogásban egyre jobban látszik
a sziluett – Isten árnyéka erősebb
a fényben,* – megrepednek a vihar-sebes
kövek, megremegnek a domboldalak,
s akkor a Nagy Egyedüllétbe beleolvad

* Tandori Dezső fordítása

Misztótfalusi Kis Miklós-emlékszobor (Misztótfalu), fotografálta Tóth István AFIAP, ESIAP

Boga Júlia

A végtelen utolérése

Szeretném utolérni a végtelenség mélyét, ahol sötétségbe beleborzadva szédülök, s apró csillanások jelennek meg gondolataim zaggyvaságai helyett. Érezni akarom a mindenség szabadságát, a száguldó természet pörgő zivatarát, mikor semmi se számít, s nincs ahová már tovább száguldani. Eggyé akarok válni az alagúttal, amely átkozottul hosszú, s csak a vége jelent fényt. De nincs vég, se kilátás, csak ott kell lenni és benne maradni, s onnan ablakokat vágni saját tudatunkba, s így fényt teremteni életünknek. Túl sok az emlék s azok lenyomatai, nincs hely az új befogadására, megállunk, és ugyanazt a vágyunkat kergetjük eredménytelenül. Megfagyunk s a napsugarak bujdosó árnyékai hívogatnak, de mi észre se vesszük, soha fel se figyelünk a rajtunk kívülre. Fárasztó s kimerítő minden lépésünk, égő gyufaszálakból alkotott szőnyeg a lábunk alatt, s kapkodva élünk meg minden percet, amely mindig egy választás esélye.

Legyen álom, keringő táncokba beleszédült részeges élet, vakmerő s hibátlanul sajgó reggelek, s mikor minden szálla úgy szúr s izgatottan mozgatja szempillánkat, látni kell a száguldó szörnyeket, amelyek az emberek mögött settenkednek. Minden kattogó gondolat a fejünkben egy újabb bolondozó kis mohóság, s mi

ezekre építkezve alkotjuk meg teljes életképünket, amelyet égő sietségünk füstje keretez be. Tévedünk, s könnyes szemmel alszunk-ébredünk, sosincs vége, de kell a kiút, amely ebből a végtelenségből kivezet. Pokol láncai, s kiabálások fölösleges miértjének karcolata az, ami az új áttöréséhez vezet, mindhiába. Könnycseppek hullnak minden sarokból, gyerekek, öregek, alaktalanok mozaikjai egymásra támaszkodva növekednek, s elhajtva minden borzalmat mosolyukkal dicsőítő gondolatokat közölnek egymással. Eltűnőfélben egy beforratlan seb, megfestett alakok ábrándjai miatt? Akkor hol marad a szárny nélküli, pusztá valóság, amely még fel sem lett fedezve?

Lábunk alól kicsúszott minden, nem is volt, amibe megkapaszkodni. Próbálkozunk megteremteni saját világot, amely nem is méltó a megnevezésre, de mégis valami kell ennek a züllött társadalomnak. Tessék egy sötét, kiábrándító doboz, amelynek a négy sarkába elfér minden létező emberi bűnös képzelet. Van, amikor üresen beszélek, mégis tele vagyok üvöltő, viharos tettekkel, nincsen az a pillanat, mikor jelen lenne minden őszinteség, egy vagyok a dobozból származó bűnök közül, aki kergeti saját örültségének, megváltó békéjének kijáró útját.

Kroki

Érezni kell, amit egymásnak adunk, nem szabad elmenekülni. A levegő is megfagy bennünk, de végig kell állni s játszani, aminek nekifogtunk. Süppedő agyagos föld a lábunk alatt, nedves, párás levegő körülöttünk, s minden csendes. Nyugodtság kering testünkben, s az emberek rohanása, lihegése elhalkul. Kocsi, kémény, gépek füstje egybeolvad, és az égre tekintve csak egy sűrke gombolyagot látunk. Egy bonyodalmas, zűrzavaros, követhetetlen fonaltekercset. Testünkre nehezedett álmok s a remény sugarai már csak egy elszáradt virág káprázatának múló képei. Váratlanul minden megváltozik: a napfelkelte, a mosoly és a szeretet értéke. Felnyíló szempárok a tömeg rengetegében. Búskomor, sötét s zord utakon pislálkoló fények, s bujdosó kis pajkos

emberiség rejtőzködik reszkető falaik között.

Könyörtelen minden esőcsepp s napsugár, mikor az ember szemébe vakít s elhomályosul az élet. Bizonytalan útkeresés, elveszett idő felkutatása már értéktelen, kutakodás s keresés csak ámítás, visszavagyódás, de nem lehet. Most kell érezni minden kint és gyönyört. A gondolatok egyre hevesebben rúgkapálóznak, annak érdekében, hogy az elvesztett értéket újratermessék. Fájdalommal, türelmetlenséggel és kíváncsisággal vagyunk tele. Mikor megérezzük az üresség érzését, minden érzékünket elvesztjük és csak zuhanást érzünk. Egyfajta zuhanás a semmibe bármilyen segítséget nyújtó kéz nélkül. Fájdalom s búslakodás azért, amiért a jelenben élünk, és siránkozás a múlt s a jövő elvesztése miatt.

Turulmadár szobor (Jankafalva), fotografálta Tóth István AFIAP, ESFIAP

Bocskai István mellszobra (Kisnyégerfalva), fotografálta Fórián Andrea

Siska Péter
Érkezetlen

I.

*A gyümölcsstelen fák
még összesúgnak valamit
az alkonyat
nyelvén –*

*jelzés nélküli szerelvények
vesztegelnek*

*valahol
egy másik
naprendszerben.*

II.

Szélről üzött, esőtlen felhők.

*A földben
csontok és csírázó magvak
örök, oktalan igazsága.*

III.

Az ünnepi asztal már üres,

*de a gazda
néha még kinéz az ablakon.*

Vár –

Phoebus távozik

*Mintha valahol messze
egy ajtó záródna,
lassan*

*leszűkül önmagára az éjszaka,
melyben álmatlan, hideg
testek
keresik egymás
érintését,*

*lassan
leegyszerűsödik
minden igenre és nemre:*

*zuhannál,
de már nincsen*

hová –

Álmatlanság

I.

*Tenger.
Egy pohár víz
a terítetlen asztalon.*

II.

*A test,
az anyajegyek titkos térképe,
és a kéz,
ami végigsimít
a fájdalom
ágain.*

III.

Égve hagytam a villanyt.
Ha hazajönnél –

A tárgyak nyugalma

Harangoznak.

*A tárgyak nyugalma
hatályon kívül
helyezi
az értelem törvényeit,*

*már örvénylő,
fekete víz
az ég,*

sodródsz –

*najádok hideg ujjai
játszanak*

rajtad.

Szent László lovas szobra (Nagyvárad), fotografálta Morvay-Szabó Edina AFIAP

IV. Béla mellszobra (Várásfenes), fotografálta Fórián Andrea

László Gyopár

A farkas meséje

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy farkas. Egy magányos farkas. Mióta az esztét tudta, magányosan kóborolt, barátok, kedvesek, rokonok nélkül. Hogy ő választotta-e ezt a krónikus társtalanságot, vagy a sors rendelte így, azt nem tudta, de gyanította, hogy neki is lehetett része benne. Filozofikus alkat volt ugyanis, és legbelül a nihil és a cinizmus jellemezte. Egy idő után ezek miatt már az életet sem szerette annyira, amennyire azt kellett volna, de ezt magának sem vallotta be, egy kis csokoládés dobozba rejtette ezt a titkot, és elásta mélyen a lelkében.

Az életben minden elromlik – volt az elve (melyhez makacsul ragaszkodott): a kapcsolatok széttüllenek, a barátok nem tartják a szavukat, a rokonok meghalnak. Minek is akkor kötődni... Inkább a magány.

De farkasunk kulturált volt. Leginkább az irodalomban és a művészetekben próbált önigazolást keresni, és ha meglelte, egész jól érezte magát a bőrében. A bundájában. Őkelme filozófiát hallgatott az egyik egyetemen, és eminens tanuló volt. Tanárai felfigyeltek rá, de a morózus légkör, mely körülötte, elbátortalanította őket, amikor ismerkedni próbáltak. Így aztán a nagyvonalúbbak elfogadták mint magányos farkas típust, a nyitottabb elvűek pedig leaszociálisozták.

Elszigetelődve élt egy lepukkant garzonban, ahol csupán könyveit tartotta nagy becsben és porolta le őket

néha-néha. Már nem tudta, hogyan került a kezébe az egyetemi lap valamelyik példánya, hiszen ő nem olvasott ficujkákat, mit is tudnának azok hozzáadni a nagy gondolkodók világirodalmi örökségéhez?

Mégis ez lett magányos életének egyik fordulópontja. Szeme ugyanis egyszer a lapban megjelent, meglehetősen hosszú, de fájdalmasan szép versen akadt meg, melynek keserűes soraiiban önmagára ismert, és amely egy bizonyos Kóbor Emma Cecília tollából származott. A vers a társtalanságról szólt. A farkas többször átolvasta, sokáig ízlelgette, majd melléje ceruzájával, melyet általában pedáns megjegyzések és jegyzetek írására használt, önkéntelenül egy apró szívet rajzolt. Utána eltakarta azt a tenyerével. A mancsával vagyis. És kortyolt egyet a borosüvegéből.

Húsz év telt el, amire találkoztak. A farkas árufeltöltőként dolgozott egy nagybevásárlóban, ahová Emma (bár művészlélek volt) pénztárosnak szegődött, hogy fizetni tudja a lakbérét. Mikor farkasunk egy alkalommal véletlenül meghallotta kolléganője nevét, nagyot dobbant a szíve, és sokáig nézte a farkaslányt. Szóval ő az... Hát van még valaki, aki így érez, így gondolkodik, mint ő. Aki szintén úgy ismeri az elhagyatottságot, mint ő. Randit kért. És esélyt kapott.

Emma a randi helyén, a farkas lakásában pillantotta meg a verset, mely

keretbe foglalva díszelgett a farkas ágya mellett. Jó húsz éve. Figyelmét nem kerülte el a szív motívum sem, melyet látva felragyogott a szeme, és amint a farkasra nézett, mosolya kissé zavart örömnévetésbe fordult. A farkas röstellte ugyan a csöndes leleplezést, de azért ő is pisolygott. Az este viszonylag jól telt, és a farkas újabb randit kért. Jó adag gyomorideggel ugyan, hisz az mindig kérdéses, lesz-e második randi. Emma tétován igent mondott.

Így farkasunk szombat délután fél háromkor nem csekély belső vívódások és kétségek közt várta a farkaslányt a Mátyás-szobor előtt. Tél volt, cudar hideg, a nap csak néha bukkant ki a felhők közül, de nem volt ereje. A farkas már fél órával a megbeszélte időpont előtt ott téblábolt fázósan a szobor környékén, csak megnehezítve ezzel az amúgy is idegtépő várakozást. Számolta a perceket, másodperceket. Mancsát kabátja zsebébe süllyesztve nézett szerteszét, de amint közeledett a találkozás hivatalos időpontja, egyre kétségbeesettebben. Mikor az óra elütötte a fél hármat, a szíve már tele volt csalódottsággal, szeme majdnem-könnyekkel.

Aztán ahogy a percek tovább pergettek, azon kapta magát, hogy el-

kezd bontogatni a lelke legmélyén rejtegetett, sötét érzelmekkel és nihilrel jócskán megtömött csokoládés dobozt... Minek is bízni bárkiben – nyitogatta –, Emma is otthagya, nem tartotta be a szavát. Magára hagyta. Senki nem tartja. Minek is kapcsolódni, minek is szóba állni bárkivel – szállingóztak ki lelkéből a keserű gondolatok, mint Pandóra szelencéjéből a csapások, most már szabadon mérgezve lelkét. Hiába, ő csak ilyen hitvány életre hivatott – marcangolta lelkét az igazságtalanság. Minek is élni – koronázta meg rossz kedélyét a végkövetkeztetéssel. Minek is élni... Azzal megfordult, hogy hazabotorkáljon, úgy tervezve, kinyit egy újabb üveg bort. Ma is. (Ma főként.)

Már majdnem elhagyta a parkot, amikor háta mögül valaki a nevét kiáltotta. Megfordult. Emma volt az, kipirult arccal szaladt utána, kezében ajándéktasak himbálózott. Nyújtotta is: – Boldog névnapot! Bocsáss meg a késésért, a boltban nagy volt a sor, és én szerettelek volna megajándékozni – mosolygott.

A farkas meglepődve, lassan, gyanakodva vette át a tasakot, és nézett bele. Egy doboz csokoládé volt benne.

Elszégylelte magát.

A medve meséje

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy medve. Párja a kapcsolatuk elején még Macinak szólította. Hisz olyan biztonságot sugalló volt nagydarab alakja, jámbor lomhasága. Aztán házasságra léptek, és a frigy folyamán a kapcsolatuk kezdett megromlani. Patkány felesége kiábrándult belőle, és lassan leszokott a Macizásról. Ahogy idősödtek már inkább illetve valami gúnynévvvel, vagy nevezte így szimplán: az öreg.

A medvének ez nem esett rosszul, legalábbis nem mutatta, elfogadta ezt. Nem volt egy lángész. Nem is vágyott sokra az életben, kevéssel is beérte, el volt kicsit együgyű magányában.

Nem így a patkány. Ő utálta a feleségszerepet, a főzést, mosást, takarítást, mindent, ami az asszonyi státuszszal jár. Fényűző életre vágyott, mely az ő elképzeléseiben azt is magában foglalta, hogy nem mosnak koszos tányérokat, meg fazekakat, hanem piszkolódás esetén újakkal helyettesítik azokat. Fiatalkori csillogó karrierjéről sztorizott mindenkinek, aki meghallgatta, és hiányzott neki a rivaldafény, a fényűzés, melyet a medve szerény odújában hiába keresett. Kapcsolatuk egyre rosszabbá vált, veszekedéseik egyre sűrűbbé.

Hiába hozott a medve rózsaszín szegfűszálat díszcsomagolásban a feleségnek minden március 8-án, ő csak elhúzta a száját, elfordította a fejét, sőt majdnem egész testével hátat fordított. A medvének is, a gesztusnak is.

A medve nem adott hangot érzelmeinek. Ehhez is hozzászokott. Csendesen

éldegélt a rossz viszony árnyékában. Tévét nézett, és el-eljárogatott a hozzá legközelebb eső köpködőbe, ahol megivott egy-egy hitvány feketét vagy narancsos Fantát. Hasonló lepukkant sorstársak között nem érezte olyan szerencsétlennek magát, mint az utca jól öltözött, céltudatos, sikeres, jobb sorsú egyedei között.

De azért minden vasárnap elment a templomba egyetlen, régimódi, hajszálcsíkos öltönyében, és indulás előtt szertartásosan megborotválkozott. A patkányt ez is idegesítette, ő ugyanis kifejezetten vallásellenes volt, gyűlölte a papokat, az egyházi embereket és a rendezvényeiket. Házasságuk kezdett pokollá lealacsonyodni.

A családi kassza örök vita tárgyát képezte. Nem voltak gazdagok. A patkány sokat költött, a medve beosztóbb volt. Ám amikor lakóhelyükhöz közel bevásárlóközpontot létesítettek, a medve szívét is megérintette a csalogató csillogás, a jólét ígérete, mely a márkaboltok üvegfalain túl csalogatta a fogyasztókat. Lassan, lassan, szégyenlősen, de bemerészkedett néhány üzletbe.

Közeledett a halottak napja. De pénzsűkében is voltak. Hidegre fordult az idő, a medve meg fázott. Ünnepi fekete öltözékéhez nem illett világos színű kabátja, mely itt-ott rongyos is volt... Ő pedig hagyománytisztelő.

Így amikor nyílt az ajtó, és a medve egy vadonatúj, legújabb divatú, drága, fekete téli kabáttal állított be, kitört a ramazuri. – Ezt honnan vetted? – kérdezte a patkány fojtott, rosszalló, vesze-

kedésindító hangon. A medve halkán, félősen ejtette ki a szavakat, mint egy gyerek, ha verést sejt: a fasionból...

A patkány tudta, hogy ez milyen sokba került. De a meccs lejárt valahogy, kiabálásokkal, szemrehányással, ám a végén a kabát ott lógott az előszobai fogason. Igencsak kirítt a szegényes, lepusztult környezetből, mely kettejük viszonyának a lenyomata volt. Ebben az időben volt, hogy a medvének alvászavarai kezdtek lenni, és ezért a korai órákban, amikor még sötét volt, a lakóhelyük körül tett néhány kört.

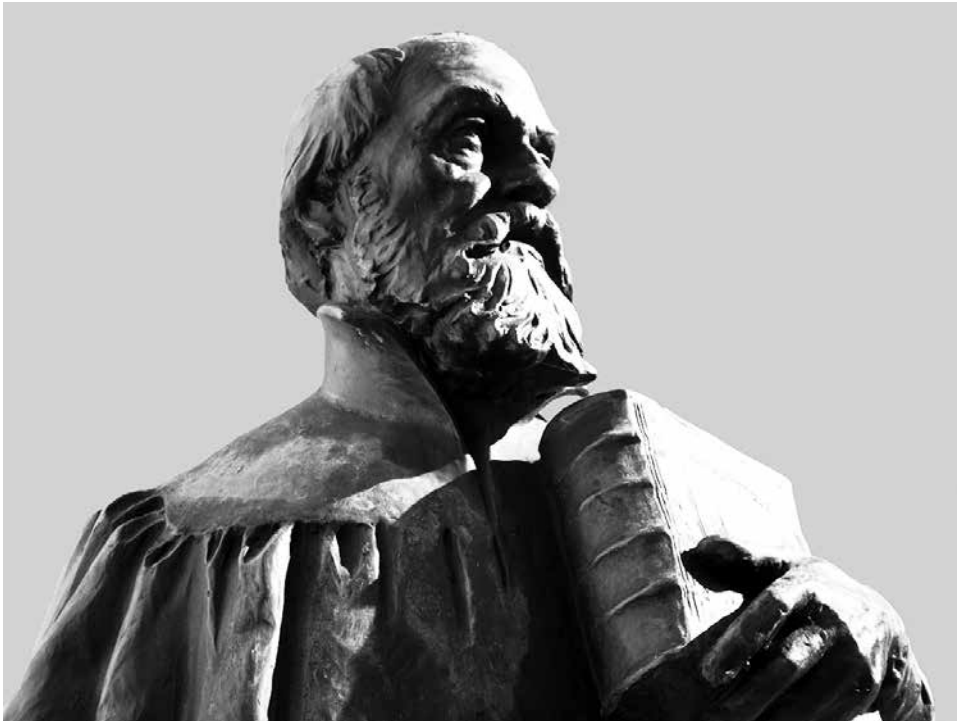
A patkány egy hideg januári hajnalon kapta a hívást. Jöjjön, és pró-

bálja beazonosítani egy autóbalesetet szenvedett hozzátartozóját, mely a jelek szerint az ő férje. A patkány szíve a gyomrába sülyyedt. Igen. Ő volt.

A halottat elvitték, és a kórházi személyzet egy fekete nejlonszákot nyomott a feleség kezébe, szedje össze az elhunyt személyes dolgait.

Nem értették, hogy a patkány miért egy vadonatúj, legújabb divatú, drága, fekete téli kabátot markolva zokog, mintha soha nem akarná abbahagyni, vagy a kabátot elengedni.

A sötét kabáton friss vérnyomok száradtak.

Károlyi Gáspár mellszobra (Marosvásárhely), fotografálta Fórián Andrea

Szent László mellszobra (Magyarremete), fotografálta Fórián Andrea

Déri Anna

kartempó

*csúszik a békanyál a talpam alatt síkosra taposom a talajt
próbálom átugrani a lépcsőfokokat de megcsúszom és nekiütközöm
a vasnak
hassal esek előre megremeg a háj amikor találkozik a vízzel
csíp de leúszom egészen az aljáig kinyitom a szemem úgy keresem
apámat
a fejemet belefúrom az iszapba is kaparok egyre lejjebb
haltetemeket találok
felrúgom magam kiúszom a nádas közé itt szokta kivetni magából
a halottakat
de nem találok mást csak apró fészkeket tojásokkal összenyomom
őket
kimegyek a partra a lépcsőnél megállok és visszanezék nem volt
nyár
hogy apám ne hozott volna el a Balatonra most mégsem találok
sehol.*

apám lepedője

*órákig állok a zuhany alatt.
próbálom lemosni testemről a múltat,
konyhai fémszivaccsal dörzsölöm a mellem
és combom, de a véraláfutások megmaradnak,
mint Ágnes asszony lepedőjén a vér.*

*lassan rájövök, hogy nem lehet testiünkről
leoldani, ami belénk nőtt,
nem lehet, hiába a tisztítószeres,
mert minden simogatás, csók és ütés
a bőrünk alá bújva az ereinkbe kerül,
onnan táplálva
a gyomrot, a májat, a vesét, a szívet,
és hiába próbál cselekedni az agy.*

*pedig tagadni nem akar, csak felejteni,
hogy a teste apja véres lepedőjeként
őríz minden tőle kapott ütést,
amit sosem gyógyítottak
az idegen férfiaktól kapott csókok.*

*mert az el nem ismerés a tárgya helyett
végül alanyát emészti fel
és mindig győznek a jelek a testen.*

égető

*az apám halálát követő éjjelen azt álmodtam,
a nagyszüleim apró konyhájában vagyok.
furcsa volt, hogy nem a megszokott helyemen,
az ablak alatti kis széken ültem, hanem középen,
ami a mamáé volt. a konyhában egyedül voltam,
de hallottam a nagyszüleim hangját
a nappali felől. nem értettem, mit beszéltek,
szerettem volna bemenni utánuk a szobába,
de nem tudtam megmozdítani a lábam.
később láttam, ahogy elmentek a konyha előtt,
ki a bejárati ajtón, majd bezártak a lakásba.
nem értettem, miért hagytak itt. eszembe jutott
apám, hogy talán átjön, ha tudja, itt vagyok.
de emlékeztettem magam arra, hiába várom,
akár azokon az ünnepeken, amikor rá kellett
törni az ajtót, mert mindig ájultra itta magát.
elsírtam magam, amikor végül meghallottam
az ordítását, mintha égett volna valahol a lakásban:
engedjete ki, engedjete ki.*

Örökül maradt

*Képzeld el egy percre, hogy az anyáink vagyunk.
Képzeld el, hogy önhitt férfiak hagytak magunkra,
mert túl vastag volt a combunk, a csípőnk, az orrunk,
vagy ki mertük mondani, ami fáj, pedig azt szerették,
ha némák voltunk mellettük, mi mégis odaadtuk nekik
magunkat, tökélyre fejlesztve hallgatást és hazugságot.
Képzeld el, hogy azt kaptuk mindenkitől, hogy te ide
sem elég tehetséges, sem elég ravasz nem vagy.
Aztán megérkeztek a férjeink, akiket próbáltunk olyan
alázattal és odaadással szeretni, mint az elsőt, de
igazán sosem sikerült, mert ugyanolyanok voltak, csak
meg kellett már maradnunk valaki mellett, akinek
szülhettünk, boldoggá téve családjainkat és országunkat.
Képzeld el, hogy most lányainkkal az oldalunkon állunk,
akik sírva kérdezik, miért nem figyeltünk eléggé rájuk.
Lenézünk az időközben ráncossá lett kezünkre, és
rájövünk, hogy semmiben sem különbözünk anyáinktól.*

Mátyás király mellszobra (Belényessonkolyos), fotografálta Fórián Andrea

Érzelmeket közvetítő szobrok

Deák Árpád-szobrok művészfotók tükrében

A nagyváradi szobrászművész közteri szobrairól készült művészfotókból nyílt kiállítás november elején a debreceni Partium Házban. **Stanik István** médiaszakértőnek, a Magyar Házak Hálózat igazgatójának és a Partium Ház vezetőjének ötlete alapján néhány Kárpát-medencei magyar fotográfus fölkereskedett, és „megfotózták” a gyönyörű szobrokat, amelyek jeles történelmi személyiségeket, művészeket ábrázolnak. Három hét állt a rendelkezésükre, hogy kivitelezzék a projektet. Sokféle készültek felvételek a Partiumban és Erdélyben, bebarangoltak különféle településeket, jártak többek között Belényesben, Bihardiószegen, Marosvásárhelyen, Máramarosszigeten, Misztótfaluban, Nagyszebenben, Brassóban, Nagykárolyban, Nagybányán, Szatmárnémetiben, természetesen Nagyvárad és Nagyszalonta sem maradhatott ki. A *Magyar múlt erdélyi köztereken* című tárlat anyagába 105 fekete-fehér fénykép került. A fotókat a következők készítették: **Cseke Sándor** (Nagyszalonta), **Fórián Andrea**, **Morvay-Szabó Edina** AFIAP és **Tóth István** AFIAP, ESFIAP (Nagyvárad), **Udvardi Árpád** EFIAP (Brassó), **Bikfalvi Zsolt** EFIAP/g (Nagykároly). A digitális képszerkesztést, -feldolgozást Tóth István és **Hős Norbert** (Szerbia)

végezte. A debreceni vernisszázsón elhangzott: a kiállítást Váradra is elhozzák, januárban, a magyar kultúra ünnepén nyitják meg.

Elszántság és hit

Deák Árpád szobrai nem pusztán esztétikai élményt jelentenek. E szobrok fontos eszmei értékkel bírnak, ám csöppet sem pátoszosak, anyagba dermedtek, hiszen a szemlélő már-már várja, hogy megszólaljanak, meséljenek valami jó anekdotát, a poéta verseljen, a festőművész beszéljen legújabb alkotásáról, a király pedig valamely hőstettéről.

A debreceni tárlatnyitón elsőként **Meleg Vilmos** színművész köszöntötte a résztvevőket, szólván a múlt értékeinek megbecsüléséről – határoktól függetlenül. Mint mondta, Deák Árpád műalkotásai – lett legyen az plakett, emléktábla, egész alakos szobor, büszt vagy szoborcsoport – magával ragadják a szemlélőt, természetes egyszerűséggel hatnak. Fontos, hogy minden településnek legyen saját emlékműve. Előadásában néhány vers is elhangzott Juhász Gyula, Horváth Imre, Szilágyi Domokos költészetéből merítve.

Fórián Andrea beszélt arról, hogy teljesen más szobrokat fotózni, mint épületeket fényképezni vagy portréké-

Thurzó Sándor József, Stanik István, Deák Árpád, Meleg Vilmos, Tóth István, Fórián Andrea

peket készíteni. Ő a Belényesi-medence nyolc szórványtelepülésén járt. Szép őszi nap volt csodaszép fényekkel és árnyékokkal. Mindahány szobor érzelmeket közvetít, s bár más-más szemlélyiségekről van szó, az elszántság és hit közös bennük. Miután úgymond megismerkedett a szobrokkal, könnyű volt megörökítenie őket.

Tóth István, aki a nagyváradi Euro Foto Art Nemzetközi Egyesület elnöke is, hangsúlyozta: fantasztikus kihívás volt a projekt. Ő is megemlítette, miszerint melléjük szegődött a szerencse, ugyanis gyönyörű őszi fények voltak, csodás megvilágításban volt részük, mindez érdekes módon hatott. Gyorsan kellett cselekedniük, felmérniük a terepet, az idő sürgette őket. Aztán következett a fotók átalakítása. A fekete-fehér fényképek szépen kihangsúlyozzák a szobrok lényegét. A képanyagból létrejött egy színvonalas album is, amelynek első példányait – örömteli megle-

petésként – Deák Árpádnak és Stanik Istvánnak ajándékozta Tóth István. A vernisszázson **Thurzó Sándor József** brácsaművész muzsikált, klasszikus és kortárs zeneszerzőktől (például Macalík Alfréd, Lászlóffy Zsolt) választott kompozíciót.

Szobormesék Szebentől Párizsig

Ezután Stanik István beszélgetett a művésszel életútjáról, terveiről, a szobrok elő- és utóéletéről. Deák Árpád 1955-ben született Marosvásárhelyen, a nagyszülei kibédiak voltak. Az első szoborélménye még az óvodában érte, egy kutyát készített gyurmából, ami a polcra került. A nagyapja lovait is nézegette, arra gondolván, hogyan lehetne megformázni őket agyagból. Diák volt még, amikor a szobrászat felé irányította a tanára, Izsák Márton. Szó volt a kolozsvári tanulmányokról, főiskolai

évekről, a '80-as esztendők hangulatáról. Az absztrakt ábrázolások nem vonzották, a régi mestereket csodálta. A diktatúra bizonyos szempontból jót tett a kreatitásnak, mert a művészek próbálták kicselezni. '86-ban került Váradra. Amikor 1974-ben érettségizett, volt egy tesztkérdés, amely azt firtatta, hol szeretne élni. Ő azt válaszolta: Marosvásárhelyen vagy Budapesten. Nos, Várad a kettő között féluton található. Zongoratanár felesége révén került ide. A beilleszkedés könnyen ment számára. Izgalmas, kreatív impulzusok érték, jó művésztsaraságra lelt. A kétezres évekig inkább rajzolt. A szobor hely- és anyagigényes. Ám a szobrászi látásmód a rajzmódban is mindig föllelhető volt. A kilencvenes évek végén volt egy grafikakiállítás Váradon. Aztán következtek a szobrok. Egyre több felkérést kapott. Mint mondta, olyan helyekre kerültek szobrai, hogy soha nem gondolta volna. Szóba került Samuel von Brukenthal báró, erdélyi kormányzó nagyszebeni szobra és a szatmári Petőfi-szobor. Hiteles emberek, hiteles helyen, jegyezte meg Deák Árpád. A Brukenthal-szoborral kapcsolatban még elmondta: 22 pályamunkát nyújtottak be a szebeni pályázatra. Deák Árpád volt az egyedüli magyar, s az ő pályaművét választották. Az avatáson Klaus Iohannis díszmeghívottként ott állt az alkotó mellett. Néhány napra rá román nacionalisták tüntettek. „Minden nemzetnek vannak szélsőséges képviselői” – jegyezte meg a szobrászművész. Hozzáfűzte: irtózik a politikai aktivitástól. „Ha egy szobor csupán azért jó, mert magyar, akkor baj van.”

A művész arról is beszélt, hogy a köztéri szobrok esetében lényeges a

Vetítés a szoborfotókból

közérthetőség. Fontosnak tartja egy-egy szobor elkészítése előtt, hogy alapos előtanulmányokat folytasson. Fotókat, rajzokat tanulmányoz, s igyekszik minél jobban megismerni a megmintázandó történelmi, illetve kultúrtörténeti személyiség gondolkodásmódját, egyéniségét. Szó esett a szobrok realiztikusságáról, és hogy mindez eszünkbe juttatja: milyen gazdag a múltunk, az irodalmi életünk, a történelmünk.

Deák Árpád mesélt a párizsi Ady Endre-emléktábláról is. A bronz domborművet Ady párizsi tartózkodásainak helyszínén, az egykori Hotel de l'Europe (ma Quality Hotel Opéra Saint Lazare) épületében helyezték el a költő születésének 125. évfordulója alkalmából. A szálloda vezetőségének ötlete alapján a Párizsi Magyar Intézet javaslatára a márvány emléktáblára került bronz domborművet a deb-

receni MODEM Modern és Kortárs Művészeti Központ készítette el a nagyváradi szobrászművésszel. Deák Árpádot jóbarátja, Ujvárossy László ajánlotta a MODEM akkori vezetőjének, Gulyás Gábornak a figyelmébe. A szobrász a szálloda egyik manzárd-szobájában lakhatott az avatóünnepség idején, onnan csodálta meg a párizsi háztetőket. Rockrajongóként büszke arra, hogy saját kezdeményezésre ő készítette el Barta Tamásnak, az LGT egykori gitárosának a budapesti szülőházában található emléktábláját. Egyébiránt nincs kedvenc alkotása. Ez olyan, mint amikor a nyolcgyermekes anyától megkérdezik, melyik a kedvenc csemetéje. „A kedvencem az alkotási folyamat.”

A házigazda a tervekről is kérdezte Deákot. Terv, megbízás van most is. Egyebek mellett ő mintázza meg a vá-

radi, jelenleg felújítás alatt lévő, úgynevezett Léda-házhoz (valójában Sternvilla) a Brüll Adélt, vagyis Lédát Ady társaságában ábrázoló szobrot, ami már majdnem kész. „Párizsi divat szerint öltözött kalapos hölgy. Léda szoknyáján már csillog a fény” – jegyezte meg az alkotó szerény mosollyal.

Stanik István fölvetette: nagyon hiányzik Váradról egy Horváth Imre-szobor. Mire Deák Árpád elmondta: készített már a miniatűrök költőjéről egy egészalakos, sétáló figurát, de aztán nem lett semmi a szobortervből, a makett Derecskén található egy gyűjtőnél.

A jó hangulatú tárlatnyitó és beszélgetés végén egy Horváth Imre-idézet hangzott el búcsúzóul: „Ne kiálts, az utókor nem süket.”

Tóth Hajnal

Balázs Géza

Kiáltvány a magyar nyelvstratégiáért

Öt pontban a magyar nyelvstratégia szükségességéről

1. Reflexnyelv és nyelvi rendszerbomlás

A világ a mi képzetünk, tartják egyes filozófusok. Az ember mint személyiség a fogalmak s a fogalmakat tükröző, megvalósító szavak révén létezik. A nyelv segítségével értelmezi a világot és önmagát. Ezért a nyelvi kultúra sérülése a létezés, az önmegélés, a személyiség beszűkülését hozza magával. Gondolkodásunk alapja mindig *egy meghatározott nyelv*, mindenkinek az anyanyelve (másként: reflexnyelv), ezért az anyanyelv elsajátítása, kiművelése alapvető társadalmi feladat. Hiszen a nyelvi kultúra teszi lehetővé a kollektív tapasztalatok elsajátítását, hasznosítását. Ezért – ha van, akkor – a nemzetstratégia legfontosabb eleme: a nyelvstratégia kell, hogy legyen; hiszen „a magyarság esetében az anyanyelv erős identifikáló, identitásvédő szerepkört tölt be, a magyar nyelv védelme ennek megfelelően széles körű támogatói összefogást igényel”.¹ A nyelvi kultúra sérülése nagyon

sok szinten jelentkezhet. Külső hatások, eröltetett kétnyelvűség, nyelvi diszkrimináció, de belső hatások is, amelyek „nyelvi rendszerbomláshoz” (Ágoston Mihály) vezetnek.

A magyar kultúrában a nyelviség mindig központi helyen állt, s valószínűleg még sokáig ott is marad. A rendszerváltozás hajnalán ezt a központi szerepet úgy fogalmazta meg két jelentős nyelvészünk, hogy „a nyelv és a nyelvtől hordozott kultúra elsődleges, érzelmi vonatkozásban is erősen középpontba állított szerepe minden bizonnyal tartósan is a magyar nemzettudat és nemzeteszmeny egyik állandó eleme fog maradni, nem kis mértékben népünk nyelvi elszigeteltsége következtében is; hozzátehetjük, hogy ez a nyelvi-kulturális identitáson alapuló nemzeteszmeny kellő tudatosítás és mélyebb intellektuális feldolgozás alapján más közösségek nyelvi-kulturális identitásának tiszteletét is szükségszerűen magában foglalja, s így tulajdonképpen magasrendű humanista eszménnyé is képes nemesülni [...] történetileg is magasabb rendű, haladóbb, és a valóságos tényezőknek is jobban megfelel, mint a származásra, genetikai azonosságra alapuló nemzeti-népi azonosságtu-

¹ Hódi Sándor: *Nyelvstratégia – nemzetstratégia*. Széchenyi István Stratégiakutató Társaság, Óbecse, 2014. 15.

dat”² Sajnálatos, hogy ez a hozzáállás a rendszerváltással gyakorlatilag eltűnt a magyar nyelvtudományból.

Pedig a hivatalos nyelvművelés jól indult az Akadémián. Hiszen maga az Akadémia is nyelvi gondolatból jött létre. „A Magyar Tudományos Akadémiát a nemzet a magyar nyelv ápolására, a tudomány szolgálatára hozta létre” – így szól a máig érvényes 1994. évi XL. akadémiai törvény.³ Induláskor minden megvolt, ami egy nyelvstratégiához szükséges. Teleki József, az Akadémia első elnöke 1821-ben megjelentette *A magyar nyelvnek tökéletesítése új szavak és szóllásmódok által* című könyvét. Összhangba hozta az ortológia és a neológia eredményeit, a nyelvhasználat célszerűségére törekedett; céljai a következők voltak:

1. Tökéletesedés az emberi nem célja, és erre a nyelvművelés szükséges.

2. Nyelvünk művelésére buzdítanak a műveltebb nemzetek példái (olasz, francia, angol, holland, német, dán)

3. Eleink példája meghatalmaz minket az újításokra, nyelvünk jelen állapota pedig azokat szükségesnek teszi.

4. A nyelv művelését kötelességünké teszi a nemzet fenntartásának kívánsága.

5. A nyelvművelés a valamennyire pallérozott nemzeteknél az írókat illeti.

Teleki a következő módszereket tartotta fontosnak: 1) új gyökérszók és 2) új szavak származtatás szerinti való (szógyökökből kiinduló) alkotása, kü-

lönösképpen a szóragasztásra (szóképzésre), 3) szóösszetételek, 4) új szavak kölcsönzése (átvétele), 5) a szók értelmének elváltoztatása (jelentésbővítés), 6) régi szavak felélesztése, 7) vidéki szók (nyelvjárási szók) közönségessé tétele, 8) régi, nyelvjárások, szólások felélesztése, új szólásmódok. Ebből is látszik, hogy az Akadémia nyelvművelő programja jól indult. Ennek jegyében született meg a helyesírási szabályzat (1832), a szótárprogram, létrejött a *Magyar Nyelvőr* (1872) és a két világháború között, illetve kicsivel tovább (1932–49) a *Magyarosan* című nyelvművelő folyóirat.⁴

2. Egy országos nyelvművelő hivatal terve

A *Magyar Nyelvőr* köréhez tartozó Rubinyi Mózes 1905-ben egy „országos nyelvművelő hivatal” felállítását kezdeményezte, s elképzelése mellé állt az akkori *Magyar Nyelvőr* is, mondván: „Igazi nyelvművelés csak ott fejlődhetik helyes irányban, ahol igazi nyelvtudomány van. Kellő nyelvtudományi alapok nélkül a nyelvművelő ábrándok a szappanbuborékhoz hasonlatosak: szertelen ragyogással tűnnek fel, hirtelen nagyra nőnek, és hirtelen pukkannak szét a semmiségbe. Íme a modern nyelvtudomány főszékhelyén: a németeknél támadnak a leggyümölcsözőbb nyelvművelési gondolatok.” Rubinyi éppen francia és német példák nyomán kimondja: „Hát nem elég az anyanyelvnek egy akadémiai alosztály? Nem.” És ezek után következik az akadémiától

² Lásd bővebben: HERMAN József – IMRE Samu: Nyelvi változás – nyelvi tervezés Magyarországon. *Magyar Tudomány*, 1987/7–8.

³ Vö. BALÁZS Géza: „A magyar nyelv élé mozgásáról...” *Vitairat a nyelvművelésért*. Akadémiai, Bp. 2005. 15. Lásd még: Uő: *Magyar nyelvstratégia*. MTA, Bp. 2001.

⁴ BALÁZS Géza: *A Magyar Nyelvőr viharos története (1872–2022)*. MNKYNT–IKU, Bp. 2022.

független nyelvemvelő hivatal felállításának programja, ma is érdemes idézni:

„A tudományos akadémiáknak működési köre oly tág, hogy anyanyelvi kérdésekkel csak kevés idejük és terük lehet foglalkozni. [...] Az anyanyelvi tanulmányok ügyét tehát el kell választani a tudományos akadémiáktól. Testükből hasítanánk, de vértelen volna ez a hasítás. Országos nyelvemvelő hivatalt kellene szervezni. Ez intézménynek létét az állam biztosítaná, különben független volna, a tudomány céljait szolgálná, a tudomány emberei vezetnék. Működésének főcélja az élő nyelv tanulmánya volna. A múltból csak az érdekelné, ami hozzánk közel esik. E tanulmányok eredménye az élő nyelvnek egy nagy nyelvtana volna. De ehhez óriási gyűjtő-munka nélkül hozzá sem foghatunk. S e gyűjtéshez megfigyelőknek hálójával kellene bevonni az egész anyanyelvi területet. Állandó, megbízható népnyelvi tudósítókat kérünk, hogy megszűnjön végre a hamis népnyelvi adatok gyártása, hogy idétlen új nyelvi alakokkal ne hozakodhassanak elő elsavanyodott szoba-tudósok. [...] Ez országos nyelvemvelő hivatalnak feladata volna az anyanyelvnek mai és múltbeli állapotját tudományosan megállapítani. E megállapítás már magától gyakorlati kérdéseknek alapul szolgálhatna, hiszen a nyelvhasználat egyszerű megállapítása nyelvhelyességi tételeket ad és a különböző nyelvjárási ejtések megfigyelése olyan előmunkálat, mely az egységes kiejtés és a helyesírási javítások felé vezet.”

Rubinyi konkrét programot is adott a vágyott országos nyelvemvelő hivatalnak:

1. Meg kellene alkotni a mai irodalmi köznyelv nyelvtanát.

2. Végre-valahára le kellene írni az összes nyelvjárásokat, de hangtanukon kívül alak- és mondattanukra is nagy figyelmet fordítva.

3. Különféle vidékeken meg kellene állapítani a műveltek nyelvének ejtését.

4. Tanulmányozni kellene a szaknyelveket (de nemcsak a szókincsüket, mert e fontos, de primitív természetű nyelvtudományi feladaton kívül vannak mások is).

5. Szótárakat kellene kiadni. Mégpedig: teljes, nemcsak eddigi gyűjtésen alapuló, hanem új gyűjtésű tájszótárt, egy történeti alapon szerkesztett *Idegen eredetű szavak tárát* és nagy írók egész szókincsét felölelő külön szótárakat.

6. Nyelvi szempontból fontos szövegek kiadása.

7. Össze kellene állítani az összes anyanyelvi munkálatok jegyzékét. (Előbb csak kéziratban, később ki lehetne adni nyomtatásban.)

8. Idevágó kérdésekben útbaigazítást kellene adni az érdeklődőknek és esetről esetre véleményt kifejteni fölmerülő kérdésekben.

Végül pedig úgy zárta javaslatát Rubinyi, hogy „állandó tisztviselő-karral közeledne [...] az anyanyelvnek művelése e szép célok felé. Íme egy kifejlődött, érett nyelvtudományból sarjadzó nyelvemvelő irányzat. Ismertetésével, bemutatásával szolgálatot akartunk tenni édes anyanyelvünk tudományának”.⁵ Az Országos Nyelvemvelő Hivatal ügye azután megakadt.

⁵ RUBINYI Mózes: Országos nyelvemvelő hivatal. *Magyar Nyelvőr*, 1905. 75–80.

1935-ben jelent meg Zolnai Gyula röpirata *Van-e szükség nyelvűvelésünk irányítására?* címmel. A röpirat a Magyar Tudományos Akadémia 1932-ben indult nyelvűvelő programját támogatta, főleg a folyamatos magyar nyelvteremtés-nyelvűjítás, különösen a műszóalkotás elhanyagolására, a félig-fordításokra (*elektromérnök*), az idegen szavak divatjára és vég nélküli kiterjedésére (például minden *probléma*) hívva föl a figyelmet. Egyik (túlzó, de megbocsátható) következtetése az volt, hogy „nincs a világnak még egy művelt nemzete, amely annyi száz meg száz fogalom nevét váltogatná eredeti szavai mellett szükségtelen idegenekkel, amely oly kevésbé ragaszkodnék saját eredeti szókinchéhez, s amely oly közömbösen nézné ennek pusztulását, idegen szókkal való folytonos kicserélődését, mint a magyar teszi.”⁶

Régi nyelvészeti vita, hogy békén kell-e hagyni a nyelvet vagy be lehet avatkozni a nyelv fejlődésébe. A rendszerváltozás után a *laissez-faire* hívei kijelentették: a nyelvtudománynak nem feladata a nyelvűvelés, sőt a nyelvűvelés áltudomány, sőt mi több, nemcsak haszontalan, hanem káros is, mert diszkriminatív (sérti ugyanis az emberek szabad nyelvhasználatát). Akadt olyan nyelvész, aki a nyelvűvelőktől „meg akarta tisztítani” az Akadémiát. Pedig erre nem volt szükség, mert már régen egyetlen nyelvűvelő sincs ott; a legismertebb magyar nyelvűvelők soha nem is lehettek akadémikusok. Egy másik nyelvész egyszerűen a „szellemi alvilág ál nyelvész szélhámosainak” nevezte

a nyelvűvelőket. És egyik mondatot sem kérte ki magának a magyar nyelvűvelésére létrehozott intézmény (mért is kérte volna ki, ha már szervezileg nem folytat ilyen tevékenységet, és nincs ott senki, aki érintett volna)! Tudomásul kell venni, hogy a nyelvész tudósvilág nem tartja folytathatónak a nyelvűvelő örökséget, ezt tehát máshol kell megszervezni. Mert nyelvápolásra, nyelvűvelésre – *nyelvűvelődésre*, nyelvkultúra-ápolásra, tudatos nyelvstratégiára – igény és szükség van. Társadalmi igény van rá, például a demokrácia, az esélyegyenlőség nevében is, talán még inkább az identitásválságok időszakában, amikor az identitás, kicsit egyszerűbben szólva a kötődés, a megkapaszkodás, a megerősödés, a biztonságtalálás annyira fontos lenne. Ennek a feladatnak a végzése magával a jövővel, a jövő nemzedékeivel szembeni köteleességünk is.

3. Küzdelem a magyar nyelvért

Ma a magyar modern, fejlett nyelv. Magyarul mindenről lehet beszélni, írni. A világ legtöbb nyelve esetében nincs így. A politikai határokon belül tudatosan sehol nem korlátozzák a magyar nyelv használatát, hacsak a politikai korrektség száját beragasztó, témákat és szavakat üldöző, „újbeszélt” hirdető s egyre jobban terjedő módszerére nem gondolunk. A határokon túl viszont sok helyen sérülnek a nyelvi jogok, egyszersmind ütköznek az emberi jogokkal; s ezek a jelenségek már valóban előrevetítik a magyar nyelv visszaszorulásának képét.

Kazinczy Ferenc korában a magyar nyelv még nem volt mindenre alkalmas, Kazinczyék tevékenységének, a

⁶ ZOLNAI Gyula: *Van-e szükség nyelvűvelésünk irányítására?* MTA, Bp. 1935. 54.

nyelvújításnak következtében vált a magyar nyelv modern nyelvvé. Éppen ezért azt is mondhatjuk, hogy „a magyar nyelv nem csak magától ennyire jó”. A nyelvújítás megmutatta (más népek számára is), hogy lehet egy nyelvet fejleszteni, modernizálni. Ez a ritkább eset. Sokkal több példa van nyelvek visszaszorulására, halálára – a Kárpát-medence valóságos nyelvi temető. De a magyar nyelv még él, holott pár száz éve néhányan, jeles alkotók is a halálát jövendölték...

Johann Gottfried von Herder német történetfilozófusnak 1791-ben jelent meg az *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* (*Gondolatok az emberiség történetének filozófiájához*) című műve, amelyben ez a híres-hírhedt mondat szerepel: „A magyarok, mint az ország lakosainak legcsekélyebb része, most szlávok, németek, románok és más népek közé vannak beékelve, s századok multán talán nyelvüket is alig lehet felfedezni.”⁷ Ez a mondat felrázta az akkori értelmiséget. Verseghy Ferencnél így szerepel: „a' mit Herder megjövendölt, hogy nyelvünk a' föld' színérül kevés üdő múlva egészen elenyészik”.⁸ A herderi jóslat kiindulópontja lett a magyarnyelvűségi mozgalomnak és a nyelvújításnak. Akár azt is mondhatjuk: köszönet érte Herdernek! Talán manapság, a sokakat érintő nyelvi diszkrimináció, a globalizmus és a politikai korrektség erőszakos terje-

dése ugyanilyen hatást válthat ki. Sütő András írja a kisebbségben lévő magyar nyelv kapcsán: „a veszélyben lévő nyelv virágozik ki igazán”.

Bár ma még minden rendben lévőnek látszik, vannak bizonyos tünetek, amelyekre oda kell figyelni. Ilyen a globalizáció, a kultúrák súrlódása, keveredése, a multikulturalizmus, az új nyelvi technológiák, a nyelvpolitikai korlátozások (a nyelvi manipulációk, hatalmi nyelvi törekvések, politikai korrektségnek nevezett tabusítási reflexek, a kisebbségben lévők nyelvi helyzete), a terjedő „lexusok” és „fóbiák”, szövegértési, kifejezési, (helyes)írási nehézségek.

Ne feledjük: külső-belső nyelv- és névpolitikai küzdelem folyik a magyar nyelvért és a magyar nyelv ellen. Az összmagyar szó- és írásbeliség szakadozik, szétfejlődik, ha nem vigyázunk: széthullik. A magyar szaknyelvek többsége elangolosodik, a jogi-hivatali szaknyelvek túlburiánoznak, elbürokratizálódnak, dehumanizálódnak, a határon túli magyar szaknyelvek szétrétegződnek, ami magával rántja a magyar köznyelvet is. A marosvásárhelyi magyar orvos nem érti meg a budapestit, de a beregszászi magyar autószerelő sem a veszprémit. Nem csak magyar probléma a túlbonyolított (bürokratizálódó), a hétköznapi emberektől elidegenülő nyelvhasználat. Egy alkotmánybírósági vélemény vagy a jogszabályok nyelvének érthetlensége ma már-már a demokráciát fenyegeti. Mindenki tapasztalja egy hitel- vagy biztosítási szerződés kapcsán. Az elmúlt évek kedvelt internetes humora lett az „együgyű ügyfél”, aki naivságokat, evidenciákat és butaságot kérdez. Biztos, hogy az emberekkel van

⁷ Johann Gottfried HERDER: *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* [1791] = Uó: *Werke*. III/1. köt. szerk. Wolfgang PROSS, Carl Hanser Verlag, München, 2002. 633.

⁸ VERSEGHY Ferenc: *A Tiszta Magyarság avvagy A' Csinos Magyar Beszédre És Helyes Írásra Vezérlő Értekezések*. Eggenberger, Pest, 1805. 3.

Petőfi Sándor mellszobra (Szatmárnémeti), fotografálta Tóth István AFIAP, ESFIAP

Hajdú emlékmű (Nagyszalonta), fotografálta Cseke Sándor

a baj? Hiszen aki manapság akár csak egy bútort akar összeszerelni használati utasítás alapján, vagy a mobiltelefon-szerződését megérteni, annak több órát kell rászánnia a túlbonyolított és érthetetlen nyelvű szövegek megfejtésére. Az utóbbi időszak hitelválsága is összekapcsolódott a hitelszerződések szövegének túlbonyolítottságával. Nemhiába, egyre több a kommunikációs, nyelvi vita, sőt bírósági ügy, ahol a nyelvész szakértő segítségét kéri, holott csak egyszerűbben és világosabban kellene fogalmazni.

Nem készültünk föl rá, és most sincs stratégiánk az informatikai világ új, a kultúrára, nyelvre, viselkedésünkre gyakorolt hatásával szemben. Pedig az informatika új nyelvi világot, új nyelvi létmódot hoz létre. Az emberiség eleinte csak szóbeliségben élt, majd feltalálta az írásbeliséget, most pedig a technológiák által manipulált szóbeliséget és az élőbeszédre emlékeztető írásbeliséget. Nézzük csak meg a fiatalok csetelését, *messengerezését* és ímélejt. Ezzel önmagában nincs semmi baj, bár kérdés, hogy mit kezd a nagymama egy ilyen üzenettel: „haliiii meg vaok cska sok volt a melom :)) asetom hogy még a régi számom van e meg neked mert már elofizus vaok, hehe okéééi”. Sőt, a magyardolgozatokban is felbukkan ez az írásmód. Már legalább a '60-as évektől tapasztalni, hogy a nyilvános és a magánéleti viselkedésformák, beszédmódok összeérnek. Mostantól az írásmódok is. Magánhelyesírás (spontán írásmód) a magyardolgozatokban, a közösségi médiában és a vállalati belső levelezésben...

Az elmúlt csaknem félezer évben a magyar nyelv alapvetően összetartó fej-

lődést mutatott: létrejött a köznyelv, az irodalmi nyelv – ez volt identitásunk, fejlődésünk és sokszor autonómiánk záloga. Az elmúlt időszakban azonban ellentétes, széttartó mozgás indult el. Már az '50-es években óvatosan szóba került az elidegenedő „mozgalmi” nyelv, a '60-as években az irodalomban megjelenő „trágárság”, majd pedig az „ifjúsági” nyelv, a szleng. Ez utóbbit sokan az egyennyelv (központosított nyelv) elleni lázadésként fogták fel. De mi volt ez a rendszerváltás utáni társadalmi szétretegződéshez, valamint a bulvár- és világhálós hatásokhoz képest? Ezek a társadalmi jelenségek a nyelvben hangtani, nyelvtani, szóképzettani és persze nyelvhasználati változásokat indítottak el. A nyelvészek pedig adósak maradtak a válaszzal, a cselekvési programmal (stratégiával).

Pedig a nyelvi gondok halmozódnak! És itt nem pusztán apró nyelvi-nyelvtani jelenségekről van szó, olyanokról, mint a suksükölés, a nákolás vagy az ikes igék rendszertelen használata. Buda Béla pszichológusnak is feltűnt a magyar kultúrában az élőbeszéd feltűnően hibás volta, az, hogy „a magyar verbális kommunikáció igénytelen, alacsony tudatossági szinten folyik, a hibák, zagyvaságok iránt túl toleráns”. Az iskola „minden szintjén elhanyagolja az értelmes beszéd megtanítását, gyakoroltatását. [...] Nagyon valószínű, hogy a kommunikációs nehézségek összefüggésben vannak az emberi kapcsolatok, családok, csoportok lelki gondjaival, a magyar önazonosság problémáival, a társas magatartás dilemmáival és konfliktusaival [...] talán a kommunikációs zavarokban gyökereszik a magyar kultúra sokféle mentális

zavara”⁹ És erre a bizonytalan kommunikációs és nyelvi alapra érkezett a rendszerváltozás utáni évtizedben a sokszor arrogáns és üres posztmodern diskurzus, melynek nyelvi következménye a szándékosan homályos nyelvezet, a kvázitudományos szócséplés.¹⁰ Ezek társulva „parazita eszmékkel” (áldozatiság kultúrája, genderideológia, identitáspolitiká, kulturális és morális relativizmus, radikális feminizmus, társadalmi konstruktivizmus, transzszélsőségesség), tartalmi, nyelvi figyelmeztetésekhez, a megbeszélés, a vita lehetetlenné válásához, végső soron a konstruktív nyelvhasználat feladásához vezetnek. Szinte vallásként (mantraként) szolgál a sokféleség, a befogadás, a méltányosság. Lassan senki nem meri elmondani a véleményét, mert fél, hogy a politikai korrektség jegyében kiközösítik. Egy újabb szemantikai forradalom zajlik, mely kísértetiesen hasonlít az Orwell által vizionált (disztópiának nevezett) megtisztított és totális ellenőrzés alá vont nyelvvel, az újbeszéllal. S mindez átlépve az akadémiai berkeket, valamint nyugat felől az országhatárokat, elkezdett terjedni a társadalomban, „az egyetemek a politikai korrektség gondolatrendőrsége és a társadalmi igazság-harcosok kiképzőterepeiként szolgálnak”¹¹ Diplomás fiatalok képtelenek a vitakozásra, mivel soha nem találkoztak

ellenvéleménnyel. Nemzedéknyi fiatal kerül ki úgy az iskolapadból, hogy nem tudja a helyén kezelni az ellenvéleményeket, nem ismeri az emberi interakciók teljes spektrumát. Czopf Áron egyenesen a nyelvi betegségekről ír, és gyógyításukra fogalomkórházat javasol. A legjellemzőbb nyelvi betegségek szerinte a „narratív csontritkulás, erkölcsi hipertrófia és főnévpestis”. De tovább is lép, mint írja, „tézisünk, miszerint fogalomkórházra lenne szükség, az eddig felsorolt betegségek, tünetek és diagnózisok tükrében már egyáltalán nem szerény óhaj többé, hanem határozott antitézise az emberi gondolkodást eltestietlenítő későmodern/posztmodern filozófiának. Törekvésünk [...] ezelőtt még ártatlan nyelvápolásnak tűnhetett, most mégis hadüzenet formáját ölti a politikai korrektséggel, a posztmodern nyelvi rezsimekkel és a transzhumanizmussal szemben. Felvetésünk egyaránt érinti az elme és a test filozófiáját, az ismeret- és a lételméletet, a nyelvpolitikát és a technikai fejlődést. A valódi következmények csak akkor válnak láthatóvá, amikor a megtestesült logosz kultúrájából kiindulva hozzálátunk a karteziánus dualizmus okozta sérülések gyógyításához. De azt már most is látjuk, hogy ha végül sikerül felépítenünk a fogalomkórházat, utána sem lesz könnyű dolgunk.”¹²

A magyar nyelv helyzetét határokon túl egy további jelenség is súlyosbítja. Sok helyen nem lehetséges és nincs is teljeskörűen biztosítva az anyanyelvi használat, előrehaladt a szórványosodás (másik, szemléletes képpel: a

⁹ BUDA Béla: *A magyar kommunikáció jellegzetességei*. Marczibányi Téri Művelődési Központ, Bp. 1996. 7. és 15.

¹⁰ Lásd bővebben: ALAN SOKAL – JEAN BRICMONT: *Intellektuális imposztorok. Posztmodern értelmiségiék visszaélése a tudománnyal*. ford. KÜTRÓVÁ CZ GÁBOR, Typotex, Bp. 2009.

¹¹ GAD SAAD: *A parazita elme. Hogyan pusztítják a fertőző eszmék a józan észet?* ford. BEKE MÁTÉ, MCC Press, Bp. 2022. 127.

¹² Lásd bővebben: CZOPF ÁRON: *Fogalomkórház. Kommentár, 2023/2.*

szivacsosodás), egyre erőteljesebb a nyelvfeladás. Hódi Sándor víziója a „kentaurszemélyiség”, amely csak deréktől lefelé gondolkodik anyanyelvén, deréktől felfelé pedig a környezet nyelvéén, így pedig „a nyelvhasználat teljes körű szabadságának a hiánya, az anyanyelven való ismeretszerzés és gondolkodás háttérbe szorulása önbizalom nélküli, lesütött szemű emberekké a kisebbségeket szerte a világon.”¹³

4. Nyelvi cselekvési terek és tervek

A magyar nyelv művelés, a nyelv-művelő mozgalmak eredménye, hogy a 19. század elején a magyar nyelvet modernizálták, alkalmassá tették a tudomány, a szakterületek, a politika, a publicisztika és persze az irodalom anyanyelvi művelésére. Ezzel egyértelműen segítették a polgárosulást, a modernizációt. A sikeres nyelvi modernizációt elősegítette, hogy a „nyelvi gondolat” szorosan összefonódott a „nemzeti gondolattal”, és áthatotta az egész nemzetet. Nemcsak a humán, hanem a természettudományos és műszaki értelmiség, nemcsak a polgárság, hanem az arisztokrácia és a parasztság köreiben is meggyökerezett a nyelvi tudatosság. Ennek következtében Magyarországon a nyelvi kérdések iránti figyelem különleges, máig tartó nyelvi érzékenység alakult ki.

Stratégiára azért van szükség, mert sok jó szándékú törekvésről tudunk, de ezek egymástól függetlenül, szét-szórva, olykor egymást közömbösítve jelennek meg. Sok területre igaz, hogy

egyszerre van jelen a fölösleges párhuzamosság, a pazarlás, viszont nagyon sok terület gazdátlan. Egy példa: értelmiségiek, orvosok, mérnökök gyakran megkérdezik tőlem, hogy van-e az Akadémiának egy olyan bizottsága, amely az új szavakat szorgalmazza és elterjeszti. Nincs. Kazinczy óta nincs. „Terv nélkül cselekedni botorság, nem cselekedni viszont mulasztás” – mondta egy konferencián Glatz Ferenc, az MTA utolsó olyan elnöke, aki a nyelvstratégiának alapvető szerepet szánt, és tudatos nemzet- és nyelvstratégiai programot hirdetett.¹⁴

A nyelvstratégia tudatos cselekvési program (a problémák kijelölése és az orvoslást jelentő feladatok meghatározása). Milyen témaköröket foglal magába a nyelvstratégia? „Külső” feladata a magyar nyelv presztízisének emelése a világban – ez állami feladat, szerencsés esetben tudományos emberek és közösségek segítségével. Egy nyelvstratégiában kiemelt szempont az egész nemzetet szimbolizáló, összetartó nyelvi etalon kérdése – ezt őrizni, védeni, gondozni kell! Valahogy úgy, mint egyéb értékeinket: a természetet, a szellemi és anyagi örökséget. Vigyáznunk kell arra, hogy fennmaradjon egy működőképes magyar nyelvi norma, egy kiemelt mintanorma (esetleg médianorma). Ezen kívül természetesen sokféle „használati norma” létezhet. A nyelvstratégia igényes nyelvi normájának eszméje nincs ellentétben a helyi, kisközösségi normákkal, a szlenggel, az sms- vagy csetnyelvvél,

¹³ HÓDI Sándor: *Mint oldott kéve. A demográfiai problémák társadalmi és lélektani háttere*. Újvidék, Szabadka, 2014. 24.

¹⁴ GLATZ Ferenc: *Anyanyelv a változó világban = A magyar nyelvi kultúra jelene és jövője*. I. köt. szerk. BALÁZS Géza, MTA Társadalomkutató Központ, Bp. 2004. I.

a nyelvjárásokkal. Ezeket a nyelvváltozatokat nyilván békén kell hagyni. Legföljebb a nyelvjárások kapcsán van szükség némi „nyelvjárásművelésre”. Erre is csak azért, mert a nyelvjárásokról kétszáz éve hajtogatják, hogy ki fognak pusztulni, ezért az „elavultság” bélyege tapadt rájuk; ráadásul száz éve a kabarékban a nyelvjárási beszédet csúfolják is: tehát szégyenérzetet kelt egyes emberekben. Észre kell venni (jó ideje hangoztatom is): a nyelvjárások élnek! És élni fognak mindaddig, ameddig az emberek közösségekben akarnak élni. A kis közösségek kis kultúrákat alkotnak, a kis kultúrák helyi, táji nyelvi jellemzője a nyelvjárás. Azért élnek a magyar nyelvjárások, mert vannak kisközösségek. És pontosan addig fognak élni, ameddig a kisközösségek.

Egy tagolt, modern társadalomban szükség van a zavarmentes kommunikációra. Ez a fajta kommunikáció a családokban, kisközösségekben és az iskolában formálódik. Nem minden megy önmagától. Történelmi okok miatt a magyar nyelvben a verbális érintés (megszólítás) konfliktusos. Ezzel kapcsolatban ajánlások szükségesek (például a megszólításformákra). Mindezek felszíni jelenségek, a grammatikaiak bonyolultabbak.

Nemzetközi felméréseknek kellett bennünket arra figyelmeztetni, hogy baj van a szövegértéssel? Mintha nem tudtuk volna magunktól is? Csak meg kell kérdezni a tanárokat! Csak el kell beszélgetni a gyerekekkel (és most már a felnőttekkel is) olvasmányaikról, vagy megkérni őket, hogy írják le a karácsonyi emlékeiket, vagy egyszerűen határozzanak meg egy fogalmat (erkölcs, forradalom, hit, szerelem). Ha azt gondoljuk, hogy csak a kevésbé iskolázott

ember fog bukdácsolni, akkor kérjük tudós professzoroktól, akadémikusoktól magyar nyelvű, ismeretterjesztő leírását saját kutatásuk legfontosabb eredményeinek, vagy kérjük meg őket, hogy öt percben foglalják össze kutatásaik lényegét – meg fogunk döbbsenni.

Nincs megegyezés a magyar nyelvtan oktatásában sem. Egyszer egy sokmilliárdos „kísérleti” program képviselői azt hangoztatták, hogy a gyerekeknek nem kell fogalmakat oktatni, a gyerekeknek maguknak kell fölfedezniük a nyelvi kategóriákat, sőt a helyesírást sem (!) kell oktatni (Romániában be is vezettek ilyen jellegű nyelvtanoktatást), azután jön egy másik program, hogy igenis szükség van az alapvető fogalmak, kidolgozott nyelvi módszerek megtanulására, sőt a helyesírás alapvető szabályainak megismerésére. Én egyébként az utóbbi csoporthoz tartozom.

Az anyanyelvi ismeretek, a nyílt kommunikáció a záloga az idegen nyelv-tanulásnak, és -tudásnak is. Részben anyanyelvi okok miatt is katasztrofális a magyarok idegen nyelv-tudása. Miért csodálkozunk ezen? Ha valaki nem tud az anyanyelvén verbális kapcsolatot teremteni, nem tud fogalmakat meghatározni, akkor hogyan várjuk el tőle, hogy ezt idegen nyelven tegye... És erre a bizonytalan alapra ráépült a világ egyik legbonyolultabb nyelvvizsga-rendszere. Csoda, ha az egyetemisták 30 százalékának nyelvvizsga híján beragadt a diplomája?

Az értetlenkedők azt szokták mondani, hogy olyan „butasággal”, mint a nyelvművelés, máshol nem foglalkoznak. Éppen ezért megírtuk és megjelentettük az *Európai nyelvművelés* és az

Európai helyesírások című könyveket.¹⁵ Sok tucat nyelvi kultúrát bemutattunk. Természetesen mindenhol van nyelv-művelés, csak másként nevezik, de pontosan olyan dolgokkal foglalkozik, mint a helyesírás, beszédoktatás, retorika, a média nyelvének helyzete, idegen szavak problémája, nyelvi változások, vagyis amiről mi is beszélünk. Ez tehát nem valamiféle magyar sajátosság. Franciaországban nemcsak anyanyelvi törvény, folyamatos terminológiaújító bizottság létezik, hanem közvetlenül az államfő által kinevezett anyanyelvi biztos. Létezik a lengyel nyelvet védő törvény. Észtországnak, Lettországnak anyanyelvvédő (és -terjesztő) törvénybe foglalt nyelvstratégiája van. Nem érdemes gúnyolódni a nyelv művelésen sem, inkább csak az esetleges hibáit, túlkapasait kell kijavítani, és sokkal hatékonyabban kell művelni. Ahogy arra nagyszerű példát mutattak eleink, a közelmúltból például Lőrincze Lajos. A nyelv művelés túlkapasait pedig maguk a nyelv művelők is kritizálják, például Zolnai Béla, majd Szepesy Gyula.¹⁶

Magyar nyelvstratégiára márpedig szükség van. Glatz Ferenc ezt úgy indokolta, hogy „a magyar nyelv korszerűsítésének, művelésének kérdése nem egyszerűen magyar nemzeti tradíció [...] Az anyanyelv megőrzésének, korszerűsítésének, ha úgy tetszik, szókincsbeli és nyelvi gondolkodásbeli

továbbfejlesztésének kérdése szociális kérdés is. Emberi életminőség kérdése is.”¹⁷

5. Félresikerült cselekvések és pozitív kezdeményezések

Több mint száz évvel az idézett 1905-ös terv, egy országos nyelv művelő hivatal létrehozása után 2014-ben – részben javaslatomra – létrejött a Magyar Nyelvstratégiai Intézet. Sajnálatos, hogy vezetői alkalmatlanság miatt az egész intézet zátonyra futott, s négy év múlva meg is szüntették, maradékát pedig beolvasztotta Nyelvtervezési Kutatóközpont néven a Magyarságtudományi Intézet. Eltelt csaknem tíz, eredmények nélküli év. A magyar nyelvstratégia ma leginkább egyesületekben folyik: az 1989-ben alapított, korszerűtlen, kontraproduktív kiejtés gondozó attitűddel, a nevében is pesszimista és magyartalan Beszélni nehéz!-körökben az Anyanyelv- és Szóhasználati Szövetségében (folyamatos, de 2018 óta automatikus állami támogatással, holott már egyetlen nyelvész sincs a vezetőségben). Az 1970-ben indult, az összmagarság nyelvi összefogására alapított Anyanyelvi Konferencia 1994-től mint Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága foglalkozik elsősorban a diaszpórák és a szórványok, újabban azonban az anyaországra is kitekintő nyelv művelő tevékenységgel. 2000-ben néhány nyelvész magánkezdeményezéséből létrehozta a magyar nyelvstratégiai kutatócsoportot, 2006-ban (pályázati támogatással) az ingyenes, állandó közszolgáltatást (nyelvi tanácsadást)

¹⁵ *Európai nyelv művelés. Az európai nyelvi kultúra múltja, jelene és jövője.* szerk. BALÁZS Géza – DEDE Éva, Inter Kht.–PRAE.HU, Bp. 2008. és *Az európai helyesírások múltja, jelene és jövője.* szerk. BALÁZS Géza – DEDE Éva, Inter Kht.–PRAE.HU, Bp. 2008.

¹⁶ ZOLNAI Béla: *A műkedvelő Purista lelki alkata.* Szeged, 1940. és SZEPESY Gyula: *Nyelvi babonák.* Gondolat, Bp. 1986.

¹⁷ GLATZ: *I.m.* II.

is ellátó Magyar Nyelvi Szolgáltató Irodát. Ez utóbbi ma már több honlapot működtet: e-nyelv, e-nyelvmagazin.hu, valamint a szomagyarito.hu-t, a szómagyarítás közösségi oldalát. Máshol államilag támogatott akadémiák, intézetek látnak el ilyen feladatot. Főleg megyei támogatásból 2008-ban Széphalomban felépült a magyar nyelv múzeuma, 2013-ban pedig a Petőfi Irodalmi Múzeum tagintézményévé vált a sátoraljaújhelyi Kazinczy Múzeummal együtt. 2021-ben pedig létrejött a Petőfi Kulturális Ügynökség Kazinczy Műhelye, amely

tudatosan vállalja egy korszerű magyar nyelvi program megvalósítását.

Nem elég olykor-olykor, ünnepnap hangoztatni, hogy a magyar nyelv megmaradásunk záloga. Folyamatos cselekvésre, Lőrincze Lajos kifejezése nyomán (nagyon) pozitív nyelvművelésre, a nyelvben való otthonra találásra, lubickolásra, nyelvi örömforrásra van szükség. És tervezésre. Egy korszerű nyelvstratégia pontosan ezt akarja elérni a bölcsődétől az idősotthonig.

Az írás először a Kommentár folyóirat 2023. évi 3. számában jelent meg.

Az AUCP műhelyéből

A nyelv mint emlékezet címmel jelent meg tanulmánygyűjtemény a Partiumi Keresztény Egyetem tudományos lapja, az *Acta Universitatis Christianae Partiensis* műhelyéből, Pálfi József rektor és Maior Enikő korábbi rektorhelyettes, jelenleg rektori tanácsadó szerkesztésében.

Kezdjük a rejtélyes címmel: *A nyelv mint emlékezet?* Talán arra utal, hogy milyen a nyelv az emlékezetben, ez lenne tehát az emlékezeti, vagyis kihalt nyelv? Vagy éppen arra utal, hogy a nyelv megőrzi az emlékezetet, a hagyományt? Az első értelmezés a pusztulásra, a másik éppenséggel a fennmaradásra, a továbbadásra utal. A kötet nem ad egyértelmű választ a kérdésre. Talán éppen azért, mert nem kíván állást foglalni. Ám a cím nyilvánvaló utalás az identitásörző „emlékezhelyek” egyre népszerűbb fogalmára is. Példa Jan Assmanntól: *A kulturális emlékezet (Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban)*. Vagy egy másik munka: Hajnád Zoltán *A kultúra mint emlékezet* című könyve, amelyben az orosz kultúra sajátos történetének, néprajzának jelentéseit, rejtélyeit fejtegeti. Ha ennek fényében tekintjük *A nyelv mint emlékezet* című kötet írásait, akkor a közös kapocs az lehet, hogy a nyelvi megnyilvánulások, különösen a nyelvi emlékek, a nevek mind az emlékezet őrzői.

*

A kötet jól elkülönülő egyszavas című fejezetekből áll. Nagyváradról,

a Partiumból kiindulva láthatóan táguló körökben járja körül az emlékezhelyeket: Partium – Bábel – Valóságajlítás – Kapcsolódások. A nagyváradai egyetemtől indulunk Pálfi József és Balázs Géza kalauzolásában, amelynek szimbolikus és szimmetrikus évszámai: 1660/1990; vagyis az első váradai református főiskola, valamint az előbb főiskola-, utóbb (1999) egyetemalapítás dátumával. További váradai és partiumi érdekltségű írások: *A boldog Várad frazeológiája* (Balázs Géza), *Amikor Várad volt a világ közepe* (Tóth Ádám), *Szigetvárad, drámakézirat* (János Szabolcs), *A Partium regénye. A régió megjelenítése Tabéry Géza A Frimont-palota című regényében* (Albu-Balogh Andrea), a nagyváradai

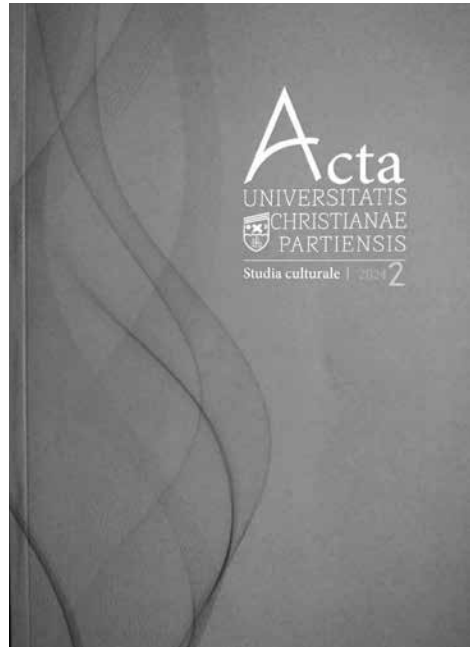
emlékezhelyek diákszemmel (Vigh Ivett-Barbara), majd pedig Székelyhíd alagútfolklorja (Szegedi Mária), érmihályfalvi temetői szimbólumok (Dihenes Zsuzsánna), sarmasági bálok (Szőlősi Vivien Erzsébet).

A Babel a kulturális és nyelvi öszszezavarodás, egyúttal a soknyelvűség, a sokkultúrájúság (ma inkább úgy mondják: multikulturalizmus) jelképe. Kiss Róbert Richárd kommunikációs példákat hoz a jelenségre. Keller Péter Gárdonyi világában mutatja ki Bábelt. Négy egyetemi hallgató a 2006-ban készült *Babel* című filmről írt esszét: Andó Réka, Bölöni Réka, Létai Eszter, Nagy Dóra Kata.

Valóságajlításon ugyancsak sok minden érthető. Elsősorban: a téves mítoszokra (urban legend), álhírekre, illetve önbecsapásra gondolhatunk ennek kapcsán. Várhelyi Csilla Bukta Imre festőművész világát, a művész szavaival egy „Másik Magyarországot” mutat be. A partiumi egyetemisták a valóságajlítás kapcsán az álhírekről és a viccekről értekeznek: Badar Ivett, Oláh Karola, Pápai Erika, Pap Nóra, Balázs Emőke.

Ha már kulturális és nyelvi rejtélyekről szó esett, akkor fejtegyünk egy kicsit tovább a 38 szerzőtől 40 írást tartalmazó kötet mélyebb jelentéseit.

Mi is az az AUCP? *Acta Universitatis Christianae Partiensis*, a Partiumi Keresztény Egyetem többnyelvű tudományos folyóirata. Az AUCP műhelyét partiumi tanárok és egyetemi hallgatók, valamint magyarországi kollégák alkotják. Az AUCP-t Balázs Géza egyetemi tanár indította el 2009-ben, 2024-ben pedig már a 6. évfolyama, összesen 12 száma látott napvilágot. A kötetek ingyenesen olvashatók a Partiumi

Keresztény Egyetem honlapján: <https://partium.ro/hu/tudomany/partium-kiado/acta-universitatis-christianae-partiensis>

*

Babel: 2021-ben Balázs Géza nagyváradi filmszemiotika óráján elemezték a hallgatók a *Babel* című filmet, amelynek témájából 2022-ben Budapesten diákkonferencia, Zamárdiban szabadegyetem szerveződött, valamint 2024-ben *Babel* címmel tanulmánykötet is megjelent.

Valóságajlítás: Balázs Géza szervezésében 2023-ban ezzel a címmel volt Budapesten diákkonferencia és Zamárdiban szabadegyetem, amelyen ugyancsak részt vettek partiumi egyetemi hallgatók, s ennek az anyaga is megjelent kötetben.

Kapcsolódások: Valamennyi szerző (munkatárs és tanítvány) és valamennyi írás kapcsolódik Balázs Géza

alkotói munkásságához a firkálástól az internetnyelvészetig.

Megvan tehát a közös pont: Balázs Géza egyetemi tanár, aki 2014-től tanít a Partiumi Keresztény Egyetemen. Éppen tíz éve. És 2024-ben töltötte be 65. életévét. Mivel erre semmilyen utalás nem történik, csak ezzel a nyomozással jöhetünk rá. Illetve talán a kötet fülszövege ad némi tájékoztatást, mert azt éppen ő írta: „A kultúra mélységét a múlt adja meg, a hagyomány, a nyelv: sőt a nyelvi hagyomány. A nyelv többszörösen kódolt emlékezetként szolgál. A mélyben a grammatika és az ősi szavak, ezekre épülnek a nyelvi emlékek, nyelvszókások, majd a felszínen a mindennapi nyelvhasználat...”

És ha ennyi nem lenne elég, vegyük észre, hogy a legelső, a fejezetek előtti vezető tanulmány Szentmártoni Szabó Gézától (*A Géza keresztnév története és kalendáriumi ünnepe*) bár a „Szócs Géza emlékére” alcímet viseli, azért kétszer is szerepel benne Balázs Géza neve is. Mint megtudtuk, Szócs Géza kezdeményezésére a „Gézák” rendszeresen összejártak február 25-én, azaz Géza napján. Sajnos, Szócs már csak egy égi kávéházból figyeli a Gézák evilági társaságát. És remélhetőleg örömmel tölti el, hogy a Partium Kiadó gondozásában ilyen sokszínű, értékes kötet jelent meg.

Takács Róbert

Blága L. József

Tézisek a hülyéről

Előrebocsátom: mindaz, amit a hülyéről mondok, és egyáltalán az, hogy mondok valamit, nem zárja ki a tévedés lehetőségét. A „hülye” szó szükségesnél többszöri előfordulása írásomban szándékos, nem véletlenszerű. Ugyanakkor biztosítom az olvasót, hogy a „hülye” fogalmával kapcsolatos állításaim mögött nincs rosszindulat, sem megvetés, csupán a meggondolkodtatás szándéka.

Igenis, hülyék vannak. Ők azok, akik mindig mellébeszélnek, akik azt is értik, amit nem értenek. Fittyet hányanak az érvekre, a logikára, a jóérzésre. Ezért vitázni velük nemcsak értelmetlen, hanem lehetetlen is. Valaki nem azért hülye, mert nem érti a dolgokat, hanem azért, mert észre sem veszi, hogy nem érti, és ha felhívják rá a figyelmét, akkor sem érti. Elsősorban azok megnyugtatóására, akik netán magukra vennék megállapításaimat, sietek leszögezni, hogy a legtöbb ember csak egy kicsit hülye, ezért tulajdonképpen nem is nevezhető hülyének. Az igazi hülye az, aki nagyon hülye! Ha valakiben fölmerülne, hogy talán hülye is lehetne, ez a legbiztosabb jele annak, hogy nem hülye. Ugyanis a hülyének nincsenek kétségei, nincs kilátása önmagából, és nincs önkritikája sem. A hülye nem hibás amiatt, hogy hülye, ezért őt csak megérteni lehet. Más a helyzet azonban, ha a hülyék olyan társadalmi pozícióba kerülnek, hogy döntésüktől függ sok ember, vagy akár az egész társadalom élete. Ilyen esetben

nem kerülhetik el mély ellenszenvünket. A hülye általában nem szenved a saját hülyeségétől, nincs lelkiismerete, ennél fogva büntudata sincs. A hülye lehet rosszindulatú, de jóságos is. Jókedvre is derülhetünk a társaságában, de azonosulni nemigen tudunk vele, mert tudjuk, hogy hülye.

Minden igazi hülye reménytelen eset. Természetesen én a normális, „menőként” megjelenő hülyéről beszélek, arról, aki közöttünk jár, és egyébként sikeresen alkalmazkodik, képes a közízlésnek megfelelő produkciókra, hiszen a zsigereiben érzi az érvényesülés lehetőségeit. Eltekintek tehát a patológikus esetektől, mivel ezek inkább az elmebetegség megnyilvánulásai. Az elmebetegekkel pedig az elmeorvosok foglalkoznak. A hülyével nem foglalkozik senki. Egyébként az elmebeteg lényegesen különbözik a hülyétől, mert bizonyos formája az elmebetegségnek társulhat a zsenialitással, de egy valódi hülye sohasem lehet zseni. Fontosnak tartom még hangsúlyozni, hogy különbség van „hülye” és „hülyéskedés” között. Ugyanis a hülye nem tud hülyéskedni. Aki tud hülyéskedni, az nem lehet hülye. Aki nem tud hülyéskedni, az élni sem tud.

Az utóbbi időben nagyon foglalkoztat egy kérdés: mi lenne, ha egyszer rájönnénk arra, hogy mindannyian mellébeszélünk, vagyis bizonyos értelemben hülyék voltunk? Talán ez lenne az egyetlen bizonyíték arra, hogy nem is vagyunk olyan hülyék.

Józanul a józan észről

Újra hódít a „józan ész”, mégpedig eszményként, kampányszlogenbe ágyazva. Emlékszem, néhány évvel ezelőtt a koronajárványt kísérő vakcinakampányban ez volt a döntő érv: aki nem vakcinapárti, annak elment a józan esze.

Sokunk számára nem volt valami kellemes tudomásul venni, hogy a hivatalos vélemény szerint a „józan ész” nem fér össze a kételkedéssel, a történetekhez való körültekintő, meggondolt viszonyulással, ill. a társadalmat irányítókat iránti bizalmatlansággal. Azóta eltelt egy kis idő, a háború ütötte a járványt, a maszk lekerült az arcunkról. De választások továbbra is vannak, a tömegek most is megrészegülnek a hatalom árnyékában, imádják és gondolkodás nélkül magukévá teszik a tetszetős frázisokat.

Itt van például a szóban forgó, házunk táján a jelenlegi választási kampányban propagált, bűverővel csábító „józan ész”. Ha az emberek nem hinnének a vezetőiknek, mindenki a saját feje után menne, akkor könnyen lehet, sokan rájönnének, hogy a józan észre alapozás a mindennapi tájékozódásban elkerülhetetlen ugyan, de kevés köze van a valóság mélyebb megismeréséhez. Senki nem mondja például a „felkelt a nap” helyett, hogy „a Nap felé fordult a Földnek az a része, amelyen tartózkodunk”. Pedig tudományosan az utóbbi igaz.

Alaposabb vizsgálódás után bárki felismerhetné, hogy a józan ész maga a közönséges értelem, az átlagos elme, a minden emberre (kivéve az elmebete-

geket) jellemző általános ítélőképesség, amely jórészt a hagyomány által közvetített beidegződéseken alapul, vagyis inkább az „érzésből” való köznapi alkalmazkodás, mintsem a reflektálás szerve. S ha utánanéztünk, megfelelő forrásokból azt is megtudhatnánk, hogy a kifejezés a latin „sensus communis” (közös érzék, közfelfogás, közízlés) magyarázatát adja.

Akinek megvan a józan esze, annak rendszerint igaz, ill. helyes az, amit egy mindenki számára hozzáférhető logika alapján többen annak tartanak. A fekete fekete, a fehér fehér. Valójában azonban a dolgok nem ilyen egyértelműek, még a politikában sem, amit az bizonyít a legjobban, hogy alkalomadtán józan ésszel is lehet kételkedni. Ahány közösség, annyi norma, annyi józan ész, annyi cél, érdek, indulat, szenvedély. Például nem minden szervezetben tartozik a józan észhez – más szóval nem mindenki számára nyilvánvaló –, hogy időnként cserélni kell a vezetőket...

Továbbá miért kellene olyasmire törekedni, ami már megvan? Feltételezhető, hogy minden politikusnak helyén van az esze, különben nem lenne ott, ahol van, ugyanis a józan ész elemi követelménye a politikusi hivatásnak. Vagy egyesek józanabb eszűek? És ki mondja meg, hogy ki a józanabb eszű?

De elég a kérdésekből, fogadjuk el, hogy a józan ész jelentése mindenki számára evidencia. Különben is vannak fontosabb dolgok. Ráadásul tapasztalatból tudjuk, hogy a politikai

kampányokban a szlogeneket (akár csak az ígéreteket) nem kell feltétlenül szó szerint és komolyan venni. Elég, ha mozgósítanak, hisz tudományosan „a

választópolgár olyan vevőként fogható fel, aki termékek helyett álmokat vesz magának” (Farkas Bede Katalin). Na de azért mégis...

A gyalogos és a spiritualitás

Megyek a járdán. Elöttem megy két, hátulról középkorúnak látszó személy (a nemük most nem fontos). Előzni szeretnék, de nem tehetem, mert az előttem lévők „uralják” az amúgy is keskeny járdát. Arra gondolok, talán nemsokára megérzik, hallva lépteim zaját, hogy már a hátuk mögött közeledem feléjük, s udvariasan utat nyitnak nekem, hisz én is ezt tenném helyettük. De nem teszik. Latolgotam a megoldásokat: vagy bocsánatkéréssel jelzem, hogy tovább szeretnék menni, vagy egész egyszerűen letérek a járdáról és az úttesten előzök, vállalva a kockázatot, hogy esetleg elüt egy gépkocsi. Végül az utóbbit választom, hogy elkerüljem a zavarást. Mindez nem így történne, ha az előttem haladókat magatartásában megnyilvánulna a másik emberre való odafigyelés. No de nem haragszom. Tudom, egyetlen esetből kiindulva nem kell minősíteni, az emberek néha szórakozottak, vagy éppen fáradtak, nem figyelhetnek folyton másokra is stb. Azonban az efféle tapasztalataim mindennaposak, és kiterjednek a legkülönbélebb korosztályokra és helyzetekre. Ilyen például az, amikor fiatalok vagy idő-

sek csoportosan foglalják el a járdát, és eszükbe sem jut félreállni egy járókelő közeledésére. Kellemetlenül érint az is, ha a járdán velem szembejövő távolabbi ismerős rendszeresen, szemmel láthatóan szándékosan, fejét félrefordítva – jobb esetben a levegőbe bámulva – nem köszön, sőt nem is reagál üdvözlésemre. Ilyen esetben gyakran gondolok arra, hogy talán valamikor megsértettem őt, és szeretnék bocsánatot kérni utólag – a haragtartás senkinek sem jó –, de ez sajnos lehetetlen az említett gesztusa miatt. Még kifejezőbb az az eset, amikor a szembejövő, ha hirtelen nem térnék ki előle, a tehetetlenség törvényének kiszolgáltatva robogna át rajtam. Úgy tűnik, globális a jelenség. Tulajdonképpen nem a járdán való közlekedés illetanáról beszélek, amit az iskolában tanítani kellene (lehetne), hanem a spiritualitás hiányáról a mindennapi életünkben. Aki csak magáért él, mindig csak a maga javára gondol, az anyagilag létezik. Aki másért is él, más javára is gondol, a másik ember érdekét is figyelembe veszi, az szellemileg létezik. Igaz, hogy nem mindig gondolunk a másik emberre. De ha

gyakorta feledkezünk meg róla, ill. viszonyulunk érzéketlenül hozzá, az már szellemtelenségünk jele, vagyis ember mivoltunk tagadása. Ugyanis közhely, hogy az ember szellemi és társas lény, tehát emberileg létezni csak a másik emberrel, csak a MÁSIK által lehetséges. Fölösleges minden technikai

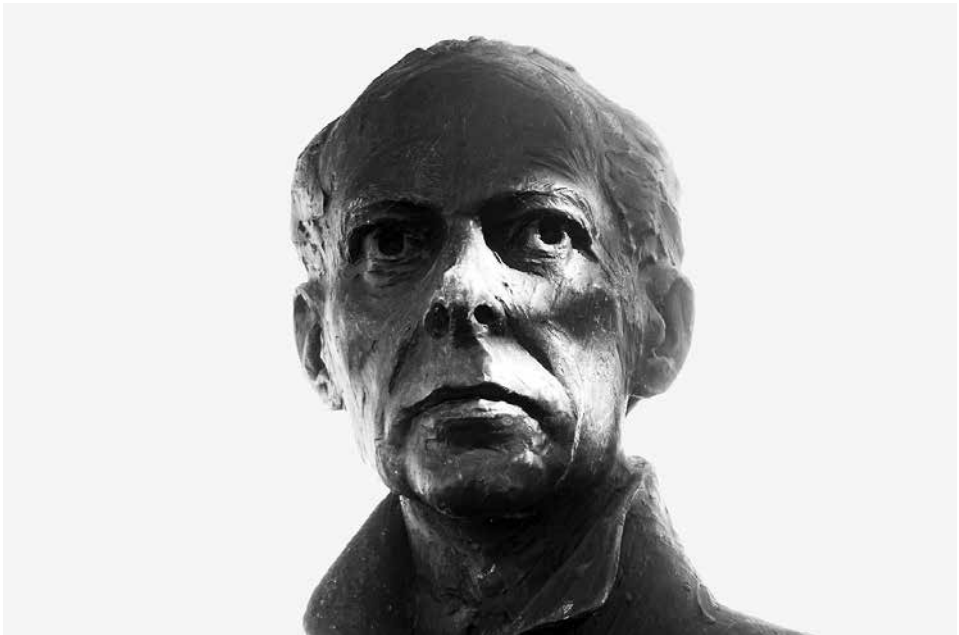
újítás, gazdasági növekedés, egyéni gyarapodás, ha közérzetünk egyre rosszabbá válik amiatt, hogy egymást semmibe vesszük. Van egy mondás: az ember bármivé válhat, még emberré is. A gyalogosnak tehát egyetlen lehetősége van az emberré váláshoz: ha anyagiból szellemivé változik.

A Holnaposok szoborcsoportja, részlet (Nagyvárad), fotografálta Morvay-Szabó Edina

Irinyiék szobra, részlet (Bihardiószeg), fotografálta Tóth István AFIAP, ESFIAP

Bartók Béla mellszobra (Köröstárkány), fotografálta Fórián Andrea

Haraji Adalbert

Ki irányítja a világot?

Régen ez a kérdés könnyen megválaszolható volt. Ha valaki elmúlt 45 éves, olyan világban nőtt fel, melyet két óriás dominált. A fal egyik oldalán az Amerikai Egyesült Államok (USA) hozta meg a döntéseket, a fal másik oldalán a szovjetek. Az egy kétpólusú világ volt. Nagyon egyszerű, ha valaki 45 évesnél fiatalabb, olyan világban nőtt fel, ahol a Szovjetunió már összeomlott, és ez az Egyesült Államokat olyan egyedüli nagyhatalommá tette, mely uralta a nemzeteket összefogó szervezeteket és erőt gyakorolt fölöttük. Ez az egypólusú világ. Majd úgy 15 évvel ezelőtt a dolgok kisé bonyolultabbá váltak.

Az Egyesült Államok egyre kevésbé akarta magának a világ rendőre szerepét, ahogy a világkereskedelem építészé vagy a globális értékrend lelkes támogatója szerepet sem. Más országok kezdtek megerősödni, és egyre gyakrabban hagytak figyelmen kívül olyan szabályokat, amelyek nekik nem tetszettek, sőt időnként új szabályokat állítottak fel maguknak. Ezt a folyamatot három dolog váltotta ki. Először is, Oroszország nem lett része a nyugati intézményrendszereknek. Ma már csak egy volt nagyhatalom, ha még jelentős is, de csak volt. Ez pedig feldühítette őket. Vitatkozhatunk arról, hogy ez kinek a hibája, de ez a jelen helyzetünkön nem változtat. Másodsor, hogy Kínát integrálták az USA által vezetett intézményrendszerekbe. Az

elképzelés háttérében az állt, hogy ha gazdaságilag megerősödnek, „amerikaiak” lesznek. Azonban úgy fest, hogy a kínaiak továbbra is kínaiak maradtak. Az Egyesült Államok pedig nem kedveli ezt a helyzetet. Harmadszor, több tízmillió polgár az USA-ban és más gazdag demokráciákban úgy érezte, hogy a globalizációs folyamatban magukra maradtak. Ezt a tényt évtizedekig figyelmen kívül hagyták. Ennek következményeként az emberek úgy érezték, hogy kormányaiknak és vezetőiknek egyre kevésbé van joguk posztjuk betöltésére. Ha ma elolvassuk a világ vezető híreit, azok olyan geopolitikai feszültségekről és konfliktusokról szólnak, melyeknek igen nagy hányada az említett három okból ered. Ez az oka annak, hogy ma egy vezető nélkül maradt világban élünk. De tudjuk, hogy ez nem lesz sokáig így. Mi várható? Milyen világrendre számíthatunk a következő évtizedben?

Néhányan biztosan meglepődnek azon, amit most írok. Nem kétpólusú, egypólusú vagy épp többpólusú világrend van kialakulóban. Ugyanis ha nincs egy vagy két szuperhatalom, akkor nem egyetlen világrend lesz, hanem ehelyett három különböző világrend lesz, kicsi átfedéssel. S a harmadiknak hatalmas befolyása lesz arra, ahogy élünk, ahogy gondolkodunk, amit akarunk, és amit készek leszünk megtenni ennek elérése érdekében. De kezdjük az elején.

Ma egyetlen globális biztonsági világrend van, és ahogy a világot ma látjuk, az Egyesült Államok és szövetségesei a legerősebb szereplők. Az USA a világon az egyetlen ország, amely képes a katonáit, tengerészeit és katonai felszerelését a világ minden sarkába elküldeni. Senki még a közélébe sem ér. Kína növeli katonai jelenlétét Ázsiában, azonban sehol máshol. Amerika számos ázsiai szövetségese aggódik is emiatt. Ennek következtében egyre jobban függenek az USA nyújtotta biztonsági ernyőtől. Ukrajna orosz inváziójával az Egyesült Államok európai szövetségesei is egyre jobban aggódnak és egyre inkább függenek az USA-tól, valamint az általa vezetett NATO-tól. Oroszország, Kína és mások is rendelkeznek nukleáris fegyverekkel, de szerencsére ezeknek a bevetése rájuk nézve is öngyilkos döntés lenne. Mindezek eredményeként a biztonsági világrendünk egypólusú, és valószínűleg az is marad a következő évtizedben. A biztonsági világrend mellett létezik egy globális gazdasági világrend is. Ezen a téren az erők megszanak.

Az Egyesült Államok még mindig szilárd globális gazdasági szereplő. Ugyanakkor az USA nem tudja domináns katonai helyzetét arra használni, hogy más országoknak megmondja, milyen gazdasági politikát folytassanak. Az Egyesült Államok és Kína gazdaságilag nagymértékben függenek egymástól, ami miatt nem tudják egymást kontroll alatt tartani. Ez lehet, hogy meglepő, de az USA–Kína kereskedelmi kapcsolatok napjainkban történelmi csúcsponton vannak. Számos ország szeretne az USA katonai erejének védelme alá kerülni, mindezt úgy,

hogy közben hozzáférésük legyen a kínai piacokhoz is, ami előreláthatóan 2030-ra a világ legnagyobb piaca lesz. És nem igazán képzelhető el egy olyan hidegháború, melynek megvívására csak az USA és Kína lenne képes.

Az Európai Unió a legnagyobb közös piac, ahol a tagok diktálják a szabályokat, vagyis megvan a saját szabályrendszerük. Ha valaki az EU-ban nyereséges üzleteket akar nyélbe ütni, be kell tartania ezeket a szabályokat. India egyre komolyabb szerepet játszik a világgazdaság színpadán. Japán sem elhanyagolható szereplő, de az előttünk álló tíz évben lesznek felemelkedő és lecsúszó gazdaságok. Ugyanakkor a gazdasági világrend továbbra is többpólusú marad. A két világrend között vannak feszültségek, mivel az USA a nemzetbiztonságban mutatkozó erejét felhasználva igyekszik a világgazdasági szereplőket maga felé vonzani. Láthatóan ez a folyamat elkezdődött a félvezetőkel, a kritikus ásványokkal és lehet, hogy hamarosan a TikTokkal folytatódik.

A kínaiak pedig globális kereskedelmi hatalmukat arra próbálják használni, hogy diplomáciai úton egyre többeket állítsanak maguk mellé. Japán, Európa, India és mindenki más átközzöttül fog küzdeni azért, hogy a két fél közül egyik se tudjon a másik fölé kerekedni. És ez akár sikerülhet is nekik. Ez az a két világrend, amelyeket már látunk, amelyet ismerünk, de közeledik egy harmadik is, ami ezeknél is fontosabb. Ez pedig a digitális világrend.

Ezt a világrendet pedig nem kormányok alakítják, hanem technológiai cégek. Mindannyian tudjuk, hogy a NATO-országok milyen hatalmas katonai támogatást nyújtanak Ukrajnának

a háborúban. Ugyanakkor a technológiai cégek azok, amelyek biztosították az eszközöket ahhoz, hogy Ukrajna megvédhesse magát az orosz kibertámadásokkal szemben. A technológiai cégek tették lehetővé, hogy az ukrán vezetők beszélhessenek a frontvonalon lévő tábornokaikkal és katonáikkal. Ha nem lennének ezek a cégek, Ukrajna a háború első néhány hetében teljesen offline állapotba került volna. És nem hiszem, hogy Zelenszkij elnök ma is hivatalban lenne.

A technológiai cégek döntik el azt, hogy Donald Trump tud-e valós időben, cenzúrázatlanul emberek százmillióihoz beszélni, miközben a tét az elnökválasztás. A közösségi médiafelületek képesek dezinformációkat és összeesküvés-elméleteket terjeszteni. Például ezek a dezinformációk generálták és gerjesztették a január 6-ai zavargásokat a Capitoliumnál, a kamionos lázadást Ottawában, a felkelést Braziliában január 8-án.

A technológiai cégek egyre jobban meghatározzák az identitásunkat. Amikor én fiatal voltam, ez adottság vagy neveltetés kérdése volt. Értem ez alatt, hogy a mély és maradandó érzelmi problémáim vagy abból erednek, ahogyan nevelkedtem, vagy valami féle genetikai hiba következményei. Vagy mindkettő. De napjainkban az identitásunkat az adottságaink, neveltetésünk és az algoritmusok határozzák meg.

Ha a rendszert kihívások elé akarjuk állítani, nem lehet egyszerűen megkérdőjelezni a hatalmat, mint ahogyan azt nekünk tanították. Ma az algoritmust kell megkérdőjelezni, és ez ijesztő mértékű hatalom ezeknek a technológiai cégeknek a kezében. Mit fognak kezdeni ezzel a hatalommal? Ez

azon fog múlni, hogy ők mivé akarnak válni felnőttkorukra. Ha tehát Kína és az Egyesült Államok sokkal nagyobb nyomást akarnak gyakorolni a digitális világra, és technológiai cégeik engednek ennek a nyomásnak, technológiai hidegháborúba sodródhatunk. És ez azt fogja jelenteni, hogy a digitális világ kettévál. Ha viszont ezek a technológiai cégek mégis a globális üzleti modellhez ragaszkodnak, és megmarad a verseny a digitális és a fizikai világ között, újfajta globalizáció fog kialakulni: egy digitális világrend. Ha pedig a digitális világrend egyre növekvő dominanciára tesz szert és a kormányok kezéből kicsúszik az irányítás – és ennek a kezdeti jeleit már látjuk –, a technológiai cégek lesznek a meghatározó szereplők a világ színpadán, minden értelemben. Techno-poláris világ születik, és ez fogja meghatározni, hogy határtalan lehetőségeink lesznek-e, vagy elveszítjük a szabadságunkat.

Sajnos e tekintetben nem tudok megnyugtató hírekkel szolgálni, mert nem látom ezeknek a kitörő erejű elemi változásokat hozó technológiáknak a következményét, és mivel nincs rajtuk szünet gomb, kétlem, hogy bármilyen befolyással lehetünk rájuk. Például ma több mint száz olyan ember van a világon, akinek a rendelkezésére áll a technológia, és megvan a tudása is ahhoz, hogy új himlővírust hozzon létre. Ezek az emberek nem egyszerűen azon technológiai cégek irányítói, amelyek a Fortune 500 listán szerepelnek. Ezek a technológiai óriások mögött nem egyszerűen csak 50 vagy 100 vagy még több milliárd dollár fölött diszponáló emberek állnak. Hanem egyre inkább ők a világon a legnagyobb hatalommal bírók, akiknek hatalmában áll befo-

lyásolni a jövőnket. És fontos, hogy tudjuk, hogy felelősen fognak-e dönteni, mikor új és erőteljes mesterséges intelligenciát bocsájtanak ki. Mit fognak csinálni ezzel a példa nélküli mennyiségű adattal, amit rólunk és a környezetünkről gyűjtöttek-gyűjtnek? És ami szerintem leginkább kellene érdekeljen ma mindannyiunkat: fenntartják-e továbbra is ezt a hirdetési modellt, ami hatalmas bevételeket generál nekik, ami az állampolgárokból terméket csinál, mely gyűlölethez és félreinformáláshoz vezet, és ami szét szakítja a társadalmunkat?

Régen, még 1989-ben, mikor a fal leomlott és én reménykedő ifjú voltam, az Amerikai Egyesült Államok volt a világ elsődleges demokrácia-exportőre. Nem mindig sikeresen. Gyakran képmutatóan. De világelső, mindenesetre. Ma az USA lett az elsődleges exportőre azon eszközöknek, melyek a demokráciát veszélyeztetik és képesek tönkre tenni. Azok a cégvezetők, akik létrehozzák és ellenőrzik ezeket az eszközöket és elégedettek ezzel a helyzettel, kezdeni akarnak valamit evvel. Hát mi tudni akarjuk, hogy pontosan mit.

A nagybányai festőiskola alapítói, szoborcsoport (Nagybánya), fotografálta Tóth István

Deák Endre-emléktábla (Nagykároly), fotografálta Bikfalvi Zsolt EFIAP

Tófalvi Zoltán

Szabadságra vágó erdélyi magyarság!

Tisztelgés a 100 éve született dr. Dobai István nemzetközi jogbölcsész életműve előtt

Tisztelt emléktábla-avatók!

Nagyon-nagyon sajnálom, hogy személyesen nem lehetek jelen a dr. Dobai István nemzetközi jogbölcsész – a fogalom is tőle származik! – századik születésnapja emlékére (hogy az május 21-én volt, egyáltalán nem számít!) elhelyezett emléktábla avatóünnepségén, Ákoson. Nagyon szerettem volna itt lenni, hogy a dr. Dobai István nevével fémjelzett pernek és „utóregzéseinak” titkait – ne tűnjön álszerénységnek! – talán legjobban ismerő történészként ezeket az információkat megosszam Önökkel.

Az első titkot már a bevezetőben közlöm Önökkel: e sorok írója találta meg a Securitate Irattárát Tanulmányozó Országos Tanács bukaresti levéltárában az „ENSZ-memorandum” néven joggal híressé vált per dokumentumait, magát az „ENSZ-memorandum”-ot, amelyeknek másodpéldányát – Varga László, a per idején abrudbányai református lelkész, közvetítésével – átadtam dr. Dobai Istvánnak, majd az *1956 erdélyi mártírjai* című, tízkötetesre tervezett sorozatom III. kötetének nyomdai előkészítéskor mindkettőjüket felkértem: írják meg a véleményüket a periratról, a megtalált levéltári dokumen-

tumokról. Az ő soraikkal jelent meg az a kötet, amely az Amerikai Egyesült Államoktól Kanadán, Németországon, Magyarországon át Ausztráliáig nagy sikert aratott. Ez azért fontos információ, mert az 1990-es évek elején dr. Dobai István közölte a sajtóban az „ENSZ-memorandum” rekonstruált változatát, amely köszönőviszonyban sem volt az eredeti, 1957. február 8-i dátummal véglegesített dokumentummal. Míg az eredeti egy 33 éves kiváló jogász, egyetemi tanársegéd nagyon alaposan kidolgozott, magyar–román lakosságcserét javasoló dokumentuma, addig az 1990-es fejből újraalkotott rekonstrukció már jelezte: az emberi memória mindenkinél véges!

Az „ENSZ-memorandum” eredeti példányát, a dr. Dobai Istvánnál 1957. március 20-i esti letartóztatásakor – akkor tért vissza Gyulafehérvárról, a XX. század legnagyobb magyarjától, Márton Áron erdélyi római katolikus püspöktől – a periratnak, a kutatásaim során megtalált követési dossziéknak első példányát ezennel felajánlom Ákos községnek, a Dobai István Társaságnak, dr. Dobai István gyerekeinek, unokáinak, dédunokáinak! Így próbálom Ákos község lakói, az Ákos

Az emléktáblát 2024. október 27-én avatták fel az ákosi (ma Szatmár megye, Románia) református gyülekezeti házon

nemzetség utódai iránti tiszteletemet kifejezni, akik az 1175-ben épített legnagyobb erdélyi Árpád-kori román stílusú templom 1862-ik évi leégése után nem engedtek a historizáló „szirénhangoknak”, és mintegy arra kötelezték az újjáépítést és renoválást vezető nemzetközi hírnevű építésszt, Schulek Frigyeszt, hogy az eredeti, különleges, vakolatlan külsővel őrizték meg az egyetemes utókornak. Ami nem sikerült a budavári Nagyboldogasszony, ismertebb nevén Mátyás-templom esetében, az sikerült Ákoston! Töredelmesen bevallom: évekkel ezelőtt egy egész napon csodáltam az ákosi, 1540–1550 körülől a reformátusoké lett templom külső és belső egyedülálló remekműveit, és jobban elbűvölt, mint a párizsi Notre-Dame-székesegyház! Erdélyben, Magyarországon, a Felvi-

déken, Kárpátalján, a Bácskában, Szerémségben, az Őrségben minden olyan műemlék „hűségese mása” megvan, amelyekre oly büszke – a magyarság élet-halál harcának köszönhetően! – Nyugat-Európa. Ez az ákosi konokság, megtörhetetlenség tetten érhető a Dobai-periratban, a Dobai-életműben. Ezért ajánlom fel Ákos községnek a perrel és utóéletével kapcsolatos összes levéltári dokumentumot.

Történelmi pályafutásom során először kerül sor ilyen felajánlásra. Csak jelzem: a per egyik mártírjáról, a dési börtönben agyonvert Szekeresi Nagy Józsefről, Ákos község 1940–1944 közötti falusbírójáról (1913. március 8., Ákos – 1961. augusztus 6., Dész) külön tanulmányt közöltem a Sepsiszentgyörgyön megjelenő *Háromszék* napilapban. Talán kevesen tudják: Nagy Józsefnek köszönhető, hogy 1944 őszén sem a Maniugárdisták és „voluntárok”, sem a bevonuló szovjet csapatok nem garázdálkodtak Ákoston, senkit nem hurcoltak el, sem a barcaföldvári megsemmisítő munkatáborba, sem a Szovjetunióba, úgynevezett málenkij robotra. Akkor tekintélye volt a faluban, hogy a berendezkedő kommunista hatalomnak előbb kényszerlakhelyre kellett hurcolnia Szekeresi Nagy Józsefet, hogy később elindíthassák az erőszakos kollektivizálást. 1957 szeptemberében a szamosújvári gyűjtőfegyházba került, onnan vitték a kolozsvári tárgyalásra. az ítélet kihirdetése után átvitték Dél-Romániába, a jilvai börtönbe – 1996 szeptemberében díjnyertes dokumentumfilmet készítettünk *A halálmenet megisméltése* címmel, végig jelen volt a Dobai-per másodrendű vádlottja, Varga László, akkor már marosvásár-

helyi református lelkész is. A jilvai börtön kintről alig látszik, négyemeletes halálbörtön a föld alatt, majd a pitești fegyházba került, 1960 júniusában átszállították a dési börtönbe, ott halt meg 48 évesen. Szekeresi Nagy József portréja nélkül nem lehet megírni Ákos hiteles történetét! (2011. szeptember 4-én állítottak emléktáblát neki ugyanott, ahol Dobai Istvánnak – szerk. megj.)

2024. október 27-ét írunk. Hatvan-nyolc évvel ezelőtt a magyar forradalom és nemzeti szabadságharc – ahogyan a hat év börtönbüntetésre ítélt Páskándi Géza, a Szatmárhegyen, tehát úgymond a „szomszédban” 1933-ban született Kossuth-díjas költő, író, drámaíró, esszéíró nevezte – dicsőséges napjait ünnepelte az egész világ. Tizenkét éves gyermekként a szülőfalumban, a sóvidéki Korondon, a faze-kasok, taplóművesek falujában magam is tanúja voltam annak a páratlan lelkesedésnek, amely az egész erdélyi magyarságot – még a volt illegális kommunistákat is – átfogta, lenyűgözte.

Dr. Dobai István emléktáblájának a leleplezése alkalmából – ez Tabajdi György Pál, a Dobai István Társaság elnöke életművének legfontosabb alkotása – az egyetemes magyar kollektív emlékezettel tudatosítani kell: az 1956-os magyar forradalom és nemzeti szabadságharc első letartóztatásaira, pereire nem Budapesten vagy Debrecenben került sor, hanem Kolozsváron, Marosvásárhelyen és Szovátán. 1956. október 25-én letartóztatták az akkor VI. éves egyetemi hallgatót, Balázs Imre festőművészt, a bolgár származású, de teljes szívvel magyar érzelmű Tirnován Arisztid Vid hallgatót, szobrászművészt, mert 1956. október 24-én este

diákszövetségi gyűlést tartottak Mátyás király kolozsvári szülőháza híres lovagtermében. 1956. december 13-án mindkettőjüket hét-hét év börtönbüntetésre ítélték. 1956. október 28–29-én letartóztatták – „fegyveres felkelés előkészítése és tiltott fegyver tartása” vádjával – az első szovátai csoport tagjait. 1956. december 16-án a szovátai Kelemen Imre elsőrendű vádlottat és Dósa Imrét 10-10 év, Magyar Ferencet és Tofán Mihályt 8-8 év, Fülöp Sándort és Páll Istvánt 5-5 év, Kelemen Lászlót és Tofán Sándort 4-4 év börtönbüntetéssel sújtották. Magyarországon akkor került sor az első letartóztatásokra, amikor Erdélyben az első tíz magyar elítélt már börtönben ült!

Az 1956-os magyar forradalom vérbe fojtása után is az első kivégzettek szintén erdélyiek voltak: a marosvásárhelyi születésű Dudás Józsefet és a Krassó-Szörény vármegyei, zaguzsényi születésű Szabó Jánost, a budapesti Széna téri forradalmárok legendás parancsnokát 1957. január 19-én – fellebbezési jog nélkül – kivégezték, felakasztották!

Dr. Dobai István szoros kapcsolatban állt a szervezkedések, szervezkedési kísérletek vezetőivel, tagjaival, a börtönben együtt éltek át az elképzelhetetlen szenvedéseket. Dobai István és Varga László joggal mondták e sorok írójának: „A politikai börtönökben csak az maradt életben, akinek volt kellő hite és humorérzéke.” Mindkettőjüknek volt kellő hite és humorérzéke. Talán ez a hosszú életük igazi titka.

Szerintem a budapesti Terror Háza Múzeum homlokzatára, és annak az épületnek a homlokzatára, amelynek falán ma leleplezik a 100 éve született dr. Dobai István emléktábláját a Tőle

származó 1956-os vallomást kellene felírni. (Azért nem idézem, mert hosszabb lenne!)

1956 jelentősége nem a hősi tettekben, harcokban van, hanem abban, hogy minden magyar egyformán érzett és tett – mások helyett is – függetlenül attól, hogy a Gondviselés melyik országban, társadalmi helyzetben találta. Ez volt a világtörténelmi nóvum! Hogy rövid ideig tartott, mellékes. Felvillantotta az emberiség előtt ezt a lehetőséget!

Dr. Dobai István életművének legfontosabb darabja az „ENSZ-memorandum”, a felgöngyölítés után elindított nagy per. Az 1920. június 4-i trianoni békediktátum aláírása után – e sorok írója járt a versailles-i kastélyparkban lévő Nagy Trianon palotában, ahol aláírták a szerződést, semmilyen tábla, felirat nem emlékeztet a végzetes eseményre – az erdélyi kérdés megoldására többen keresték a választ. Érdekes, hogy a négy nagy terv, elképzelés szerzői közül hárman a Partium, a „csatolt részek” szülőttei voltak: Szoboszlai Aladár magyarpécskai, aradi, Óbéd községi, temessági római katolikus plébános, Sass Kálmán ér-mihályfalvi református lelkész – gálospetri születésű, igazi „self made man”, önmagát megvalósító értelmiségi, és csak a negyedik a történelmi Erdély gyermeke, a csíksomlyói születésű Fodor Pál út-, híd-, vasútépítő mérnök. Szoboszlai Aladár magyar–román laza konföderációt, Sass Kálmán legalább a Partium Magyarországhoz való csatolását, az erdélyi magyarság jogegyenlőségének teljes körű biztosítását, Dobai István és Fodor Pál – egymásról semmit sem tudva, egymástól függetlenül! – a magyar–román lakosságcsere-

tartották az erdélyi kérdés megoldásának. Mindketten a „legilletékesebbtől”, Márton Áron püspöktől kértek tanácsot, eligazítást, hiszen Márton Áron is a független Erdély gondolatának volt a híve. Kevesen tudják, de fontos tudatosítani: Sabin Manuilă román történész, szociológus 1941. október 15-én személyesen Ion Antonescu marsallnak mutatta be a román–magyar lakosságcsere tervezetét. Megtaláltam, tanulmányban és kötetben is közöltem. A Gheorghe Gheorghiu-Dej vezette román kommunista diktatúra által kivégzett Lucrețiu Pătrășcanu kommunista igazságügyi miniszter is a román–magyar lakosságcsere-t javasolta 1946-ban Kolozsváron. Várták, hogyan végződik a csehszlovák–magyar lakosságcsere. Szerencsére megtaláltam a Magyar Országos Levéltárban Márton Áron 1945. évi tervezetét, és az 1946-ban összeállított székely autonómiatervezetet, amelyik nagyon okosan a barcasági magyarokat is a székelyföldi autonóm régióhoz sorolta.

A levéltári dokumentumok szerint: „A Dobai István által az erdélyi kérdésben szerkesztett revizionista emlékirata négy változatot foglalt magában, éspedig:

1. Erdély legyen Romániáé
2. Erdély legyen Magyarországé
3. Erdély legyen autonóm
4. Erdélyt Románia és Magyarország között osszák két részre, majd hajtsák végre a kölcsönös lakosságcseret.

Dr. Dobai István és Fodor Pál az ENSZ égisze alatt, előzetes tárgyalások után képzelte el a lakosságcseret, míg a román lakosságcsere-terveket Románia égisze alatt képzelték el.

Dobai az 1957. február 8-án véglegesített tervezetet megvitatta Ravasz

Lászlóval, 1956 nyarán-őszén a Magyarországra látogató Komáromy József és Varga László közvetítésével megmutatta Németh Lászlónak, Kodolányi Jánosnak, Tamási Áronnak. Elvben mindannyian egyetértettek a tervvel, de konkrét támogatást – helyzetüknél fogva – nem is nyújthattak. Mindezt részletesen bemutattam az *1956 erdélyi mártírjai* sorozatom harmadik kötetében. Nemcsak a le tartóztatáskor készült fényképeket, hanem az „ENSZ-memorandum” eredeti példányáról készült felvételeket, arról a két vonatjegyről készült fényképet, amelyekkel Dobai István Gyulafehérvárra és onnan vissza, Kolozsvárra utazott. Természetesen annak az írógépnek a fényképét is közlöm, amelyen Dobai István az „ENSZ-memorandum”-ot legépelte. Azért hívják „ENSZ-memorandum”-nak, mert Dobai és társai úgy képzelték el, hogy a lakosságcsere-tervet az 1956. október 28-án az ENSZ-ben tárgyalni kezdett „magyar kérdés” appendixeként, mellékleteként az Egyesült Nemzetek Szervezete elé tárják. Később maguk mondták ki: az ENSZ egy „sóhivatal”.

Szólnom kell Varga László református lelkész kivételes memóriájáról. Varga László a magyar forradalom idején, 1956. október 23-tól november 3-ig Budapesten tartózkodott. Szem- és fültanúja volt minden fontos eseménynek. Naplót írt, amelyet Abrudbányán közeli ismerősénél rejtett. A felesége, grafikus művésznő, a letartóztatása után abbéli félelmében, hogy Varga Lászlóból kiverik az eldugott napló rejtkehelyét, a saját forradalmi rajzaival együtt elégette. De a Securitate is rájött Varga László

kivételes emlékező tehetségére, és kötelezte a napló börtönbeli újraírására. Varga napra, órára lebontva tökéletes naplót írt újra. Nincs hasonló napló az egész 1956-os magyar forradalom történetében! A kötetben teljes egészében közlöm a naplót, azzal a megjegyzéssel: Varga László kivételes memóriája őrizte meg Páskándi Géza és Páll Lajos börtönben, fejből megfogalmazott verseit. Ezeket a verseket 1990 elején tollba mondta, és így maradtak meg az utókor számára.

Most, amikor Ákos községben leleplezik a dr. Dobai István 100. születésnapja tiszteletére alkotott emléktáblát, tisztelettel kérem a jelenlévőket, közeli és távoli ünneplőket: hajtsák meg a fejüket személye előtt! Talán az egyetlen volt a romániai politikai börtönökben, aki szabadulásáig minden este azzal a rabtársaitól hallott suttogással feküdt le, hogy megfojtják, mert Romániát szét akarta darabolni a tervezetével! Kérem tisztelettel: akinek nem volt kellő istenhite, humorérzéke, túlélte volna?

Abban nagyon tévedett, hogy nem tudta, ki jelentette fel. A Securitate minden lépését, mozdulatát, írását követte! Arról nem is beszélve, hogy a kötetben is bemutatott, az 1990-es évek elején keringő Demény Dezső-interjú szerzője „Pădureanu” fedőnéven a Securitate besúgója volt. Ez a Demény Dezső a közismert, nagy tekintélynek örvendő Demény Piroska férje, a kolozsvári Brassai Sámuel Gimnázium tanára volt.

Tiszteletem Ákos község minden lakója előtt, hogy ilyen nagyszerű fiakat adott a magyar és az egyetemes történelemnek. Ne tekintsék álszerénységnek, és önmagam mutogatásának:

úgy érzem, a dr. Dobai István és társai peréről szóló kötetnek minden ákosi családban helyet kellene biztosítani. Reménykedjünk: megjelenik a bővített újrakiadás újabb és újabb levéltári dokumentumokkal!

Az ákosiak ma egy kivételes ünnepi esemény szem- és fültanúi. Tekintsék tisztelem jelének ezt a hosszúnak tűnő megemlékezést!

Budapest, 2024. október 25-én

II. Rákóczi Ferenc mellszobra (Belényesújlak), fotografálta Fórián Andrea

Ne a tükröt átkozd...

Ne a tükröt átkozd, ha a képed ferde! – ez a közmondás a mottója Nyikolaj Vasziljevics Gogol *A revizor* című darabjának, melyet Kovács D. Dániel rendezésében mutatott be a nagyváradi Szigligeti Színház november 3-án. A mű ősbemutatója 1836-ban volt, és sajnos meg kellett állapítanunk, hogy az azóta eltelt 188 évben szinte alig változott valami jófelé. A korrupció, a hatalom megtartása és az annak képviselőihez való dörgölözés ugyanolyan maradt, s félfő, még sokáig nem változik tájainkon.

Florina Bellinda Vasilatos díszlete egyaránt alkalmas a polgármesteri hivatal, a fogadó vagy éppen a polgármester házának megjelenítésére, ezeken a fő helyszíneken találkozunk a szereplőkkel. Az eredeti öt felvonást kettőbe sűrítették, s egyes figurák sem jelennek meg (például Oszip, Hlesztakov szolgálja vagy a kereskedők), a cselekmény azonban így is teljesen érthető és időszerű, s nem csak amiatt, mert Ivana Kuzmics Spekin, a titkár (Tóth Tünde) az elektronikus leveleket figyelni Anton Antonovics Szkvoznjik-Dmuhanovszkij polgármester (Balogh Attila) megbízásából – vagy akár anélkül is. Éppen ő találja meg Ivan Alekszandrovics Hlesztakov fővárosi hivatalnok (Sebestyén Hunor) levelét, amiből kiderül, tévesen hitték a fiatalembert a rettegett revizornak.

A darab cselekménye közismert: revizor érkezésére figyelmeztetik a polgármestert, a hazafelé tartó pénztelen hivatalnokot hiszik az inkogni-

tóban érkezett ellenőrnek, és innentől elszabadul – ha a pokol nem is, de a félreértések vígjátéka mindenképpen. A revizornak hitt Hlesztakovot megvendégelik, „kölcsonöket” kap, és feleségül kéri a polgármester lányát, ám végül megszökik, majd megérkezik a valódi revizor (Trabalka Cecília), aki egyenként kéreti az urakat...

A polgármester és kis, helyi potentátjai: Luka Lukics Hlopov iskolaigazgató (Tötös Ádám), Ammosz Fjodorovics Ljapkin-Tyapkin járásbíró (Dimény Levente), Artyemij Filippovics Zemljanyika kórházigazgató (Csatlós Lóránt) és Szvisztunov rendőrkapitány (Kiss Csaba) igyekeznek az ideális város képét bemutatni. Az építkezéseken például ott kell lenniük a munkásoknak, a kórházban a betegek „gyógyulnak, mint a legyek”, annak ellenére, hogy Hrisztyian Ivanovics Hübner, az orvos (Scurtu Dávid) nem is tud oroszul. Ő egyébként a váradi előadásban románul szólal meg, futárnak vallja magát, és bár erősen szabadulni szeretne a szituációból, a többiek magukkal sodorják...

Remek párost alkot a két gazda, Pjotr Ivanovics Dobcsinszkij (Szabó Eduárd) és Pjotr Ivanovics Bobcsinszkij (Szotyori József) akik az egész félreértést elindítják, és szintén nagyon jól alakítja az egymással rivalizáló anya-lánya párost Anna Andrejevna, a polgármester felesége (Tasnádi-Sáhy Noémi) és Marja Antonovna, a lánya (Kocsis Anna). Kissé szürreális Vlasz (Nagy László Zsolt), az időnként

Fotó: Vígh László Miklós

Tolsztojt vagy Csehovot idéző pincér figurája, Olga (Ilyés Klaudia), a polgár pedig az, aki minden területen csak a vesztese lehet a hatalommal bírók korrupt összefonódásainak.

„Magatokon röhögtök” – vágja a közönség szemébe egyik monológja során a polgármester, és ha nem is könnyű, be kell látnunk: igaza van. Hiszen melyikünknek ne lenne ismerős a közelmúltból az az építkezés, amelyen csak tessék-lássék folyik munka, de ezekből minél többet kell elindítani, hogy a fejlődés látványos legyen, a kórház, ahol a betegek „gyógyulnak, mint a legyek”, bár olykor csak tiszta hálósipkát kapnak, a bíróság, amely nem pártatlan, bár annak kéne lennie, vagy éppen a rendőrség, amely kiszolgálja a helyi hatalmasságokat, vagy éppen az azokat érdekből vagy gonoszságból kiszolgáló figurák? És ki ne tudna olyan történetet, amikor

az igazságát kereső kisember menthetetlenül veszít, egyszerűen azért, mert nem része a rendszernek, nem tagja a hatalmát minden úton-módon átmenető, megőrző korrupt klikknek?

Látható ezeknek az embereknek a csalódása, amikor kiderül: az, akit ők etetnek-itatnak, pénzelnak, cinkosuknak hisznek, akinek felajánlkoznak, mint a polgármesterné – aki akár a lányát is feleségül adná a revizornak hitt Hlesztakovhoz –, egyszerűen átverte őket. Ha nem tudnánk, hogy velejéig romlott a társaság, egyénenként akár sajnálhatnánk is annak tagjait. És miközben magunkon is röhögünk az előadás közben, elkerülhetetlen a gondolat: vajon az a valódi revizor, aki érkezik, részese lesz-e a játéknak, vagy bírja egy rothadó, korrupt rendszernek?

Fried Noémi Lujza

Kamaradráma pálinkával

Hajdu Szabolcs párkapcsolati trilógiájának középső darabja, a *Kálmán- nap* idén márciusban került a magyarországi mozikba, de szerencsére a forgalmazó Nagyváradra is eljuttatta, sőt a 24. Filmtettfeszt kerében is bemutatták.

Hajdu Szabolcs hírneve és irigylésre méltó munkássága ellenére évek óta arra kényszerül, hogy a jelenlegi magyarországi filmtámogatási rendszeren kívül, saját forrásból és/vagy külföldi finanszírozással készítse el kamaradrámáit. A trilógia mindhárom része színpadra készült, majd filmre is lett adaptálva, minimális költségvetésből.

A trilógia a 2016-ban a Karlovy Vary-i Filmfesztivál fődíját elnyert *Ernelláék Farkaséknál* című filmmel kezdődött, melyet Hajdu a saját pesti lakásában forgatott le.

Míg az első filmben a konfliktus két család kényszerű együttéléséből, azon belül is a gyerekneveléssel kapcsolatos vitákból pattan ki, addig a *Kálmán- nap* – mivel középső részről beszélünk – azt a bizonyos vihar előtti csendet mutatja be. Az *Egy százalék indián* című záró darabban, amit a magyarországi mozikban már bemutattak idén októberben, tetőznek igazán a legmélyebb konfliktusok.

A *Kálmán- nap* cselekménye egy nap eseményeit meséli el és tömöríti bele egy barátságos 72 percre. Olga és Kálmán (**Tóth Orsi** és **Hajdu Szabolcs**) gyönyörű erdei házikójába a férfi névnapja (és egy kis szívességkérés) ürügyén barátaiuk érkeznek vendégségbe Levente és Zita személyében (**Földeáki Nóra** és **Szabó Domokos**).

A megjátszott udvariaskodások és erőltetett baráti csevejek kötelező körei után azonban előkerül egy üveg pálinka, és vele együtt előkerülnek a felszín alatt lappangó gondok is. Kálmánnak mindenről és mindenkiről sarkos véleménye van, ezt ugyanakkor feleségén, Olgán kívül senkinek sem meri szemtől szembe elmondani. Zita a tökéletesen semmitmondó sztorijaival kompenzálja a benne tátongó üressé-

get, míg Leventét gyomorsavval marja a bűntudat.

Hajdu itt az intimitás és a szexualitás hiányából fakadó feszültségekkel, valamint az ezzel kapcsolatos morális dilemmákkal szembesít, de akármilyen ismerősek a középpontba állított témák, a humor legalább ennyire szerves részét képezi ennek az erősen párbeszéd alapú, egyetlen térbe zsúfolt drámának.

Kellemetlenül talán azért érezhetjük magunkat a párbeszéd hallatán, merthogy mindenkinek ismerősek lehetnek, bármelyik baráti vagy párkapcsolati beszélgetés közben elhangozhattak már. Akármennyire kínos ezeket visszahallani, tudatosítjuk magunkban, hogy igen, ezt akár én is mondhattam volna vagy mondtam már, nekem is mondhatták vagy mondták.

A kialakult feszültségeket oldja a Kálmánéknak bedolgozó megözygyült ezermester, Ernő (**Gelányi Imre**) megjelenése. Ernő egyszerűségével, egyedi replikáival, beszédének hangsúlyával színesíti és oldja is egyben a kialakult hangulatot.

Hajdu erőssége, hogy a párbeszéd eredetisége, jó ritmusa és frappánsága mellett hangsúlyt fektet a szereplők non-verbális gesztusvilágára is. Ehhez hozzátartozik az is, hogy a színészek évek óta együtt dolgoznak, jól ismerik egymást.

Ritka az olyan, hogy a néző képes élvezni azt, ami róla szól és nem éppen jó színben tünteti fel. Még ritkább az, hogy magára ismerve felnevet – és nem kínjában, hanem őszintén és felszabadultan. Nos, a *Kálmán-nap* ilyen.

Lencar Péter

NCA: egy projekt és egy zenekar

Nagyváradon vannak tehetséges emberek, és jó esetben ők meg is találják egymást, állapítottam meg egy szeptember végi estén, amikor is egy helyi romkocsmában a No Cable Acoustic (NCA) és a Stevie Ker formációk tagjai léptek fel közösen énekesnőkkel, akikről a későbbiekben is szó esik még. Igazi örömmel hallhattunk ott, és túlzás nélkül mondhatjuk: a fellépők akár mikor megállják a helyüket komolyabb vidéki vagy akár váradi fesztiválokon, jobban is, mint a tehetségkutató műsorok playbackező „sztárjai”. Keresztes Istvánnal, a Stevie Ker együttes frontemberével már beszélgettünk, ez alkalommal pedig a NCA zenekar és projekt alapítója és frontembere, Tóth Gábor beszélt a kezdetekről, a zenekar újraéledéséről és az NCA projektről is.

A történet a No Cable zenekarral kezdődött, több mint tíz éve, akkor a basszusgitáros Tóth Gáborral Kiss Attila (dob), Géczi Zoltán (szólógitár) és Bajnok Tamás (gitár, ének) zenélt együtt. „Ezt követően Zoltán és Attila tanulmányaikat Budapesten folytatták, így jött az első nagyobb tagcsere. Jött Szűcs Dániel (szólógitár) és Dudás Norbert (dob), velük a No Cable zenekar tovább tudott lépni és haladni. Dániel és Norbert is külföldön folytatták tanulmányaikat, így Tamással újra magunkra maradtunk, majd feloszlott a zenekar, de sosem töröltem ki a szívből a No Cable kifejezést.” – mond-

ta a kezdetekről Tóth Gábor. Az alapító zenélt az InFive együttesben, a Rius & The Bandben alapító tag volt, így a No Cable a háttérbe szorult, de végül 2023 elején újraindította az azóta is No Cable Acoustic néven futó projektet. Az újraindulás után az első három dal a *Trilogy of the Heart* (T.O.T.H.) címet kapta. Már az első formátumban összejött két albumra való dal, ezeket csak a Youtube-on lehetett elérni, egy kezdő zenekarnak nagy költséget jelentett volna a CD kiadása. A csatorna ma is él, az NCA videóklipjeit láthatják-hallhatják az érdeklődők. Ez azonban jövedelmet csak egy bizonyos nézettségi szint után kezd el termelni, így a zene inkább hivatás, mint megélhetés az együttesnek, hiszen a stúdió és a klipkészítés is pénzbe kerül.

„Most abban a fázisban vagyunk az NCA-val, hogy szponzorokat keresek, és kapok is hála a Jóistennek szponzorizálást. Vannak, akik támogatnak minket mint zenekart és akár mint zenekiadót, és ők segítenek abban, hogy a stúdióból ki tudjuk hozni a dalokat időben, vagy a klipekben esetleg. Ami nagyon jó szerintem és fontos is itt Nagyváradon, mivel sok jó zenész van, akik nem ebből élnek meg” – mondta Tóth Gábor. Azt is elárulta, hogy a *Trilogy of Heart*tal kezdett el ő is dalszövegeket írni. Túl volt két komoly kapcsolaton, a trilógia dalai pedig arról szólnak, hogy milyen a szívnek és a

Az NCA, azaz Si Mai Mela, Tóth Gábor, Alessia Ardelean és Czégényi Beatrix

léleknek a meggyógyulása egy szakítás után: „Az első dal, a *Neked kell ilyen* a szakítás utáni időszakomban született, majd a *Szivárványfa*, ami az a bulizós korszak, amikor már nem érdekel semmi. A harmadik a *Te hős*, amikor már visszajön az ember a normális kerékvágásba, és már elfelejtette azt, ami volt” – mondta a dalok szerzője.

„Az NCA projektben én írom a szövegeket, illetve a dallamvonalat is, és ezeket elküldöm azoknak a művészeknek, akikkel meg szeretném csinálni azt a bizonyos dalt. Ők még változtatnak, hogyha úgy érzik, hogy szükséges valamit módosítani. Együttműködöm azokkal az emberekkel is itt Váradon, akiknek segíthet, ha kihozzuk az első számukat. Legutóbb kihoztunk Ed M-mel egy rapdalt, annak háromezres megtekintése lett két hét alatt. Az NCA zenekarban pedig négyen vagyunk, ott feldolgozzuk a saját dalokat, amiket

én írtam, valamint van egy nagyon jó kolléganőm, aki szintén dalszerző, Mihaela Simai, művésznevén Si Mai Mela, az ő dalait is megcsináljuk. Összegyűrjük a két stílust. Valamint készítünk még covereket is, de szeretnénk azt, hogy inkább a fókusz a saját dalokon legyen. A zenekarnak tagja még Czégényi Beatrix, ő dobol és basszusgitározik is, és nemrég csatlakozott hozzánk Alessia Ardelean, ő gitáron és elektromos gitáron játszik” – részletezte a zenekar alapítója. Mint mondta, vannak dalaik, amiket a magyar, és vannak, amiket a román közönségnek játszanak, hiszen más a magyarországi és más a romániai közönség. Si Mai Mela magyarul, románul, angolul és olaszul is ír dalokat, de beszélgetőtársunk is írt már román dalt.

A zenekar ezen a nyáron indult be igazán, ősszel is sokszor léptek fel, és már januárra is van lekötött időpont-

duk. Nagyon fontos, hogy legyen valaki, aki „el tudja adni” a zenekart, mert ez is olyan, mint egy termék, ha nem tudják „eladni”, hiába van. Ugyanakkor nagyon szeretnek zenélni, és azt szeretnék, ha az üzeneteik eljutnának a közönséghez. A taps számukra olyan, mint a kisbabának az étel, fontos, és ettől is fejlődnek tovább, magyarázta Tóth Gábor. Idén már koncerteztek Debrecenben, Nagykárolyban, Nagyszalontán; Váradon elég sokszor léptek fel a Stevie Kerrel közösen, október végén voltak Kolozsváron, a Planetáriumban és Debrecenben, a Partium Házban. December 7-én a váradi Moszkvában lépnek fel, Szalontára december 14-én térnek vissza. Nagyváradon az általunk is látott közös fellépésen Bogi (öt egyik klipben is láthatjuk) és Sári Eszter is énekelt velük, de mellettük és a már említett Keresztes István mellett az elmúlt két évben Mr. Siid, Zsoldos, Ed M, Veres Lóránd és Nagy Stefánia is együttműködött az NCA projekttel.

Szóba került a Siculus Fesztivál is, ahol már több váradi, Bihar megyei zenekar is részt vett, ott a Rius & The Banddel ő is járt, mesélte Tóth Gábor, azonban úgy érzi, az NCA tagjaival még jobban össze kell rázódnuk, a fellépések mellett többet kell próbálniuk, hogy elinduljanak egy ilyen megmértetésen. Határozott „nem” a válasz azonban arra a kérdésünkre, hogy esetleg valamelyik televíziós tehetségkutatóba jelentkeznének-e.

Rendhagyó projekttel is jelentkeznek majd, árulta el az alapító. Nagyon nagy gondnak látja azt, hogy a fiatalok közül sokan drogoznak vagy isznak. Éppen ezért öt-öt magyar és román nyelvű, az említett függőségekhez kapcsoló-

dó dalt készítenek el, illetve egy rövid prózai szöveget, ezt Czégényi Beatrix jegyzi majd, lesz öt-hat főszereplő, az egyik alkohol-, a másik drogproblémákkal küszködik. Az öt-öt dalból készítenek egy-egy minialbumot, amivel bemutatják a problémákat, amelyekbe huszoneves fiatalok halnak bele. Nem szájbarágós üzeneteket akarnak megfogalmazni, hogy „ne drogozz” és „ne igyál”, de mindenképpen fel szeretnék hívni a figyelmet arra, hogy már most nagyon komoly a helyzet.

Úgy érzi, zenészként, zenekarként egyfajta társadalmi szerepvállalásra is szükség van? – tettük fel a következő kérdést. A válasz: „Szerintem igen, mert mindenki hallgat zenét, nincs olyan, aki nem hallgat zenét. És lehet, hogy tulajdonképpen a zene az egy csatorna, az egy útvonal, amin el tudnak jutni az emberekhez azok az üzenetek, amiket mi ki akarunk emelni, és lehet, hogy így jobban oda fognak rájuk figyelni, mintha lehozná egy Facebook-oldal. Szerintem ezzel érdemes foglalkozni, és érdemes lesz foglalkozni, mert így lehet, fel tudjuk hívni a figyelmet arra, hogy igen, vannak ezek a problémák, és kellene valamit csinálni. A legnagyobb gond, amit én észrevettem, hogy a mai fiatalság, a tinédzserek nem merik kimondani a problémáikat. Nekem is voltak, elég zűrös életem volt, sok mindenem keresztülmentem, de amikor segítségre volt szükségem, akkor elmentem, és nem féltem segítséget kérni. Az a legelső lépés, hogy az ember beismeri: baj van. A második ugye az, hogy segítséget tudjunk kérni, és merjünk segítséget kérni. Nálunk még ma is azt mondják, hogy ha valaki pszichológushoz megy, az bolond, pedig ez nem így van.”

S hogy mi motiválja Tóth Gábort? „Engem a zene. Az előbb említettem, hogy voltak problémáim, a zene az tulajdonképpen segített abban, hogy meggyógyuljak és visszatérjek önmagamhoz. Amikor zenét írok vagy zenélek, de leginkább, amikor zenélek, van az az adrenalinszint, amit elér az ember, és ez annyira jó érzés. Mi ezért csináljuk, mi ezért zenélünk. Szerintem az látszik is az arcunkon, nem úgy megyünk el koncertezni, hogy unjuk, vagy nem azért megyünk, hogy berúgjunk vagy drogozzunk,

hanem azért megyünk el, hogy igen, hogy érezzük, hogy megkapjuk azt az adrenalint.”

Az NCA klipjeinek képi világa is meghökkentő olykor. Hogy ne spoilerizzunk, csak annyi árulunk el: láthatunk ezekben temetést és élő marionettfigurákat is, pl. *A hír* és az *Ádám és Éva* című dalokban. Tóth Gábor üzenete pedig rövid és frappáns: „Mindenki merjen zenét hallgatni, és ne féljen az újtól.”

Fried Noémi Lujza

Bölcs gondolat

Böjte Csaba ferences rendi szerzetesnek, a dévai Szent Ferenc Alapítvány alapítójának egyik gondolatát idézzük. „A szeretet olyan, mint a gyógyszer. Nem jutalomként adjuk. ...” Folytatása a rejtvényben a **vízszintes 1.** és a **függőleges 21.** alatt.

VÍZSZINTES: 13. Áruba bocsát. 14. Gyümölcsös – névelővel. 15. Létezni. 16. Tanít. 18. Cirkuszi porond. 20. Nagyhatalom (röv.). 21. A törpék száma. 22. Elismerésre méltó tett. 24.

Keletre (röv.). 26. Arad megye betűjele. 27. Vonatkozó névmás. 28. Az állam bevétele. 29. Ludolf-féle szám. 30. Csődör. 32. Nagyapa – Palócföldön. 33. Székesegyház. 34. Működő vulkán Európában. 36. ... Valli (1921–2006) olasz színésznő. 38. Jegyzetel. 39. Miskolci mentőkutya (1994–2006). 40. A közelemben. 41. Angol énekes, gitáros, dalszerző. 43. ... királya – Lalo operája. 44. Város Portugáliában. 46. Széles út fasorral. 47. Kálium és bizmut vegyjele. 49. Középen kirak. 50.

1	2	3	4	N	5	6	7	8	9	L	10	11	12	N
13					14						15			
16				17		18				19		20		
21				22	23					24	25			K
26			27						28				29	
N		30				31		32				33		
34	35				36		37				38			E
39					40					41			42	
A		43			44				45		46			
47	48			49				50		51				R
52			53				54		55				56	
N		57				58		59				60		
61	62			63	64					65	66			
67			68		69				70		71			
S				S						N			72	

Gyűrű alakú korallzátany. **52.** A Jupiter holdja. **53.** Fiatal nőstény szarvas. **55.** Luxemburg és Argentína gépkocsijele. **56.** Nyújt. **57.** Előtag, az étellel való kapcsolatra utal. **58.** Rendkívüli erejűnek hitt tárgy, bálvány. **60.** Francia területmérték. **61.** Talajművelő eszköz. **63.** Galambféle madár. **65.** Bizalmas, meghitt. **67.** Kötény (nép). **69.** Régi francia pénz és súlymérték. **71.** Ritka női név. **72.** Kínai hosszsmérték.

fejedelem neve az északi mondákban. **48.** ... Derek – amerikai színész. **49.** Ide-oda mozog. **51.** Becézett Orsolya. **53.** Páratlanul üdit. **54.** Szorongva. **56.** Mosópormárka. **57.** Írásjegy. **58.** Modális hangsor. **59.** Elgondolás. **60.** ... Troll (Heine, ékf.). **62.** Kis keresztutca. **64.** A lábaihoz. **66.** Nitrogén és erbium vegyjele. **68.** Az ottaniak. **70.** Román személyes névmás.

Barabás Zsuzsa

FÜGGŐLEGES: **1.** Előtag, felújításra utal. **2.** Kölcsönvesz. **3.** Fénytelen, tompa. **4.** ... Kaleh – sziget volt az Al-Dunán. **5.** Nátrium vegyjele. **6.** Kerül. **7.** Ráma. **8.** Sütemény tölteléke. **9.** Etnikum része! **10.** Gyümölcs nedve. **11.** Lenn. **12.** Az öröklődés fontos anyaga (röv.). **17.** Könyvespolc (rég). **19.** Verdi operája. **23.** Hegység Bulgáriában. **25.** Igavonó. **27.** Indián nép az USA délnyugati részén. **28.** Szabó István filmje. **29.** Olasz folyó. **30.** Olyan számú. **31.** Olajbogyó. **32.** Európai folyó. **33.** Erőszakos fegyelmzés. **35.** Kettőzve: a vizek városa Magyarországon. **37.** Mesterséges nyelv. **38.** A legősibb latin bibliafordítás. **42.** Hollandia autójele. **44.** Az izomban rejlik. **45.** Attila hun

A helyes megfejtést beküldők között 3 hónapos *Várad*-előfizetést sorsolunk ki! A megfejtést postán vagy e-mailben juttathatják el szerkesztőségünk címére: *Várad* folyóirat, 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; varadszerkesztoseg@gmail.com. Kérjük, tüntessék fel a nevüket és a pontos lakcímüket!

Beküldési határidő: **2025. január 31.**

Novemberi számunkban megjelent rejtvényünk (*Bölcs gondolat*) helyes megfejtése: „A gögös emberről előbb vagy utóbb mindig kiderül, hogy gyenge.”

FIZESSEN ELŐ FOLYÓIRATUNKRA!

A *VÁRAD* előfizetési díja: 3 hónapra 25 lej, 6 hónapra 50 lej, 1 évre 100 lej. A lap előfizethető a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár pénztárában készpénzzel vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat poștal) az „Abonament *Várad*” megjegyzésnek a feltüntetésével: Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Oradea; CUI 4687188; Cod IBAN: RO66TREZ07621G330800XXXX, Trezoreria Oradea. Az előfizetők a lapot postán kapják meg, ezért kérjük, a nevet és a pontos lakcímet tudassák szerkesztőségünkkel személyesen, telefonon vagy elektronikus postán a következő elérhetőségeken: Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó; telefon: 0259/431–257, 116-os mellék; 0771/269–647; postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; e-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihar@yahoo.com.

Lapszámunk szerzői

AKNAY TIBOR (1944, Érsekújvár) költő, fotóművész. Magyar–oroszlakos szakos tanárként végzett, könyvtáros. Az eddigi nyolc könyvéből az utolsó három verseskötet. Elbeszéléseiért 2010-ben Gyulai Pál-díjat kapott.

BALÁZS GÉZA (1959, Budapest) sokkötetes nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár, a Színház- és Filmművészeti Egyetem és a Partiumi Keresztény Egyetem jelenlegi, illetve több egyetem és főiskola korábbi oktatója, a *Magyar Nyelvőr* felelős szerkesztője és a *Nyelvünk és Kultúránk* főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Szélárnyékban – Művészetkritikai írások* (2024).

BLÁGA L. JÓZSEF (1948, Marosvásárhely) nyugalmazott filozófianár. 1981-től Margittán él. Filmjegyzetei, társadalmi esszéi, politikai elemzései a marosvásárhelyi *Új Élet*, a nagyváradi *Reggeli Újság* és *Bihari Napló*, a kolozsvári *Szabadság* című lapokban, ill. a budapesti *Átalvetőben* jelentek meg.

BOGA JÚLIA (1998, Csíkszereda) egyetemi tanulmányait Kolozsváron végezte el a bölcsészkar magyar irodalom és komparatistika szakán. Jelenleg prózaverseket publikál a *Honvilág* című folyóiratban, de román nyelven is jelentek meg versei imitt-amott.

CZILLIARANKA (1982, Kovászna) költő, író, magyartanárként dolgozik szülővárosában. Kötetei: *Nyitott ablak* (versek, 2018), *A varázslatos szerény* (versek és mesék gyerekeknek és felnőtteknek, 2020) *Késsel és villával* (versek, 2022).

CSÁVOSSY GYÖRGY ISTVÁN (Kolozsvár, 1953) apja nyomdokain haladva közel két évtizedig az erdélyi, partiumi borászatban dolgozott. Jelenleg nyugdíjas, Nagyváradon él. Legutóbb megjelent verseskötete: *Vinum aeternum* (2024).

CSONTOS MÁRTA (1951, Győr) magyar–angol szakos tanár. 2019-ben PhD fokozatot szerzett irodalomtudományból Reményik Sándor életművének feldolgozásával. 2022 januárja óta a *Magyar Múzsá* folyóirat olvasószerkesztője. Verseket, aforizmákat, tanulmányokat, kritikákat ír. Az idei könyvhétre jelent meg huszadik kötete *Intézményesített lélek* címmel.

DÉRI ANNA (2002, Kőrmend) költő, újságíró. A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem hallgatója, a Fiatal Írók Szövetségének tagja. Verseit és prózáit eddig magyarországi lapok és portálok közölték.

HARAJI ADALBERT (1963, Csíkszereda) szociológus, gitáros, Nagyváradon él, ahol főállásban a bábszínház hangmestere. A Partiumi Keresztény Egyetemen diplomázott és mesterezett, több felsőfokú tanintézet és alapítvány munkatársa.

JEZSÓ ÁKOS (1965, Budapest) író, tanár, újságíró, jelenleg az MTVA munkatársa. Legutóbbi kötetei: *Megyek túlra* (regény, 2017), *Vörös mágus* (regény, 2019), *Mécses a ködben* (regény, 2021).

LÁSZLÓ GYOPÁR (1981, Székelykeresztúr) író, műfordító. Képzőművészetet, majd angol nyelvet és irodalmat tanult Nagyváradon, fordítóként és szerkesztőként dolgozott. Szakdolgozata *Thoreau's Ideas for Modern Times – An Analysis of Walden and Civil Disobedience* címmel 2008-ban jelent meg egy német kiadónál. Székelyudvarhelyen él.

LIPCSEI MÁRTA (1943, Nagyvárad) költő, író, tanár, szülővárosában él. A *Várad* folyóirat egyik alapítója és egykori szerkesztője. Tizenöt könyve jelent meg, a legutóbbi *Improvizáció* címmel idén a budapesti Hungarovoxnál.

SISKA PÉTER (1984, Nyíregyháza) költő, tanár, szülővárosában él. Megjelentek írásai többek között a *Tiszatájban*, a *Pannon Tükörben*, az *Ezredvégekben*, az *Ex Symposionban*. Legutóbbi kötete *A rend, amiről a tárgyak beszélnek* (2021, Parnasszus Kiadó).

SZENTGYÖRGYI LÁSZLÓ (1957, Erdőszentgyörgy) költő, újságíró, Marosvásárhelyen él. Kötetei: *Kételyek között*, versek (2016); *A montevideói lány*, tárcák, (2021), *A reménytel is*, versek (2023).

TAKÁCS RÓBERT (1982, Kaposvár) közgazdász a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda és a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága irodavezetője, a Petőfi Kulturális Ügynökség Kazinczy Műhelyének alapító munkatársa, a *Magyar Nyelvőr* című folyóirat szerkesztőségének munkatársa. Számos nyelvi kulturális rendezvény szervezője Magyarországon és határain túl.

TÓFALVI ZOLTÁN (1944, Korond) történész, újságíró, riporter, több szakmai és társadalmi elismerés birtokosa, kéttucatnyi kötet szerzője, az erdélyi 1956 kutatója és feltárója. A Brassó megyei Négyfaluban él.

